# De 70 weken van Daniël

**door: Gerard Oudijn**

www.gezondewoorden.nl

## 1. de 70 weken van Daniël: inleiding

Daniël 9:24-27 bevat één van de meest bijzondere tijdprofetieën in de Bijbel. Gabriël maakt aan Daniël bekend dat over zijn volk en zijn heilige stad een periode van zeventig weken is afgescheiden. Deze weken voeren naar "Messias, Vorst", Zijn afsnijding en gebeurtenissen die daarop volgen.

Over deze zeventig weken bestaan zeer uiteenlopende uitleggingen. Wanneer beginnen ze? Hoe lang duren ze? Waarom worden eerst zeven en daarna tweeënzestig weken genoemd? Wanneer verschijnt de Messias en waar bevindt Zijn afsnijding zich binnen deze periode? En moet de zeventigste week direct aansluiten op de voorafgaande 69 weken, of ligt zij nog in de toekomst?

In deze serie willen we de profetie stap voor stap bekijken vanuit de Schrift zelf. Daarbij zullen we niet alleen Daniël 9:24-27 bespreken, maar ook de chronologische gegevens die nodig zijn om deze profetie te kunnen plaatsen. Juist die gegevens blijken van groot belang voor de vraag hoe we de zeventig jaarweken moeten rekenen.

We beginnen daarom niet meteen in Daniël 9. Eerst kijken we naar een opmerkelijk patroon in de Bijbelse chronologie. De periode van de zeventig jaarweken blijkt namelijk niet op zichzelf te staan, maar deel uit te maken van een veel groter geheel van perioden van vijfhonderd jaar.

……

Waar bij een Bijbelgedeelte "*(naar ISA)*" staat vermeld, betreft het een zo letterlijk mogelijke Nederlandse weergave van de grondtekst, door mij gemaakt aan de hand van de *Interlinear Scripture Analyzer* (ISA).

## 2. de 70 weken van Daniël: vier keer 500 jaar

Vanaf Abraham vinden we in de Bijbelse chronologie een opmerkelijk patroon van perioden van vijfhonderd jaar. Het woord *chronologie* betekent letterlijk: tijdrekening. De Bijbel beschrijft niet alleen gebeurtenissen, maar geeft daarbij ook allerlei gegevens over *wanneer* deze gebeurtenissen plaatsvinden en hoeveel tijd ertussen verstrijkt.

Zo vinden we in Genesis nauwkeurige leeftijden van Adam en zijn nakomelingen. Later worden perioden genoemd van bijvoorbeeld 400, 430, 450 en 480 jaar. Ook worden de regeringsjaren van de koningen vermeld. Door deze gegevens naast elkaar te leggen, ontstaat een doorgaande tijdlijn.

Het voert te ver om de hele Bijbelse chronologie hier te bespreken. Voor ons onderwerp is vooral het patroon vanaf Abraham van belang.

**vier keer vijfhonderd jaar**
Vanaf Abraham tot Christus vinden we vier opeenvolgende perioden van vijfhonderd jaar. Dat is een periode van in totaal tweeduizend jaar, die zich laat verdelen in vier gelijke tijdsblokken. De eerste drie perioden kunnen rechtstreeks uit de chronologische gegevens in de Schrift worden afgeleid. De vierde periode wordt gevormd door de zeventig jaarweken van Daniël en zal het onderwerp zijn van deze serie.

**van Abraham tot de uittocht**
De eerste periode loopt vanaf de geboorte van Abraham tot aan de uittocht uit Egypte. Deze periode van vijfhonderd jaar kunnen we op twee manieren berekenen.

God voorzegde aan Abraham dat zijn nageslacht vierhonderd jaar vreemdeling zou zijn (Gen. 15:13). Deze vierhonderd jaar rekenen we vanaf Izak, het beloofde zaad, die werd geboren toen Abraham honderd jaar oud was (Gen. 21:5).

**niet vierhonderd jaar in Egypte**
Deze periode moet overigens niet worden opgevat als vierhonderd jaar verblijf *in Egypte*. Er staat dat Abrahams zaad vreemdeling zou zijn "in een land dat niet van hen is" (Gen. 15:13). Dat gold ook al voor Izak en Jakob in Kanaän. Hebreeën zegt dat Abraham als vreemdeling verbleef in het land van de belofte, "als in een vreemd land", samen met Izak en Jakob (Hebr. 11:9). De jaren van Izak en Jakob vóór de komst naar Egypte maken dus deel uit van deze vierhonderd jaar.

Vanaf de geboorte van Abraham tot aan de uittocht komen we daarmee op:

100 + 400 = **500 jaar**

Maar we kunnen dezelfde periode ook op een andere manier berekenen. Paulus zegt dat er vanaf de belofte aan Abraham tot aan de wet 430 jaar verstreken (Gal. 3:17). Dat is dertig jaar langer dan de vierhonderd jaar die gerekend worden vanaf Izak. De belofte werd dus dertig jaar vóór de geboorte van Izak gegeven. Abraham was toen zeventig jaar oud:

70 + 430 = **500 jaar**

Langs twee verschillende berekeningen komen we dus uit op dezelfde periode van vijfhonderd jaar vanaf de geboorte van Abraham tot aan de uittocht.

**van de uittocht tot Salomo**
De tweede periode loopt vanaf de uittocht tot aan de voltooiing van de bouwwerken van Salomo. In het 480e jaar na de uittocht begon Salomo met de bouw van de tempel (1 Kon. 6:1). De tempel en het koninklijk paleis werden in een periode van in totaal twintig jaar gebouwd (1 Kon. 9:10).

480 + 20 = **500 jaar**

**van Salomo tot Kores**
De derde periode loopt vanaf Salomo tot aan Kores. Wanneer we de regeringsjaren van de koningen in Koningen en Kronieken bij elkaar optellen, komen we vanaf Salomo tot aan de verwoesting van Jeruzalem op 430 jaar. We zullen die hele optelsom hier niet maken, want dit getal wordt ook op een andere manier in de Schrift bevestigd.

**een dag voor een jaar**
Ezechiël krijgt van God de opdracht om 390 dagen op zijn linkerzijde te liggen voor de ongerechtigheid van het huis van Israël en vervolgens 40 dagen op zijn rechterzijde voor de

ongerechtigheid van het huis van Juda. Daarbij zegt God: "een dag voor een jaar heb Ik jou gegeven" (Ez. 4:5-6). Samen zijn dit 390 + 40 = 430 jaar.

Na deze 430 jaar volgen de zeventig jaren van verwoesting die door Jeremia waren voorzegd en die eindigen in het eerste jaar van Kores (2 Kron. 36:21-22).

430 + 70 = **500 jaar**

We vinden hier dus drie opeenvolgende perioden van precies vijfhonderd jaar:

van Abraham tot uittocht: 500 jaar
van uittocht tot Salomo: 500 jaar
van Salomo tot Kores: 500 jaar

Dat brengt ons bij de vierde en laatste periode.

**van Kores tot Christus**
Kores neemt een bijzondere plaats in binnen de Bijbelse geschiedenis. Lang voordat hij geboren werd, werd hij door Jesaja al bij name genoemd. God zou hem gebruiken om Jeruzalem te laten herbouwen en de tempel opnieuw te laten grondvesten:

*Jesaja 44 (naar ISA)*
[28] Die tot Kores zegt: Mijn herder! Want hij zal al Mijn verlangen uitvoeren, en tot Jeruzalem zeggend: Zij zal gebouwd worden en de tempel: Zij zal gefundeerd worden.

In het eerste jaar van Kores komt er een einde aan de zeventig jaren van verwoesting en begint het herstel van Jeruzalem en de tempel (2 Kron. 36:22-23; Ezra 1:1-3).

**Daniël**
En juist hier komen we uit bij Daniël 9. Daniël bevindt zich aan het einde van de zeventig jaren waarover Jeremia had geprofeteerd. Hij had in de geschriften begrepen dat JAHWEH voor de verwoesting van Jeruzalem een periode van zeventig jaar had bepaald (Dan. 9:2; Jer. 25:11-12; 29:10). Nu deze periode ten einde loopt, richt Daniël zich in gebed tot God. Hij belijdt de zonden van zijn volk en smeekt om herstel van Jeruzalem en het heiligdom (Dan. 9:3-19).

Terwijl Daniël nog bidt, verschijnt Gabriël om hem inzicht te geven (:20-23). Daniël hield zich bezig met een periode van *zeventig jaren* en krijgt vervolgens een nieuwe tijdsperiode bekendgemaakt: *zeventig weken*:

*Daniël 9 (naar ISA)*
[24] Zeventig weken wordt afgescheiden over jouw volk en over jouw heilige stad...

Even later wordt ook het beginpunt van deze periode genoemd:

*Daniël 9 (naar ISA)*
[25] Vanaf het uitgaan van het woord om Jeruzalem terug te doen keren en te bouwen…

Deze zeventig weken voeren ons vanaf het herstel van Jeruzalem naar de Messias (Dan. 9:24-25). En daarmee komen we bij iets opmerkelijks. De drie voorgaande perioden beslaan elk precies vijfhonderd jaar. Zoals we in deze serie zullen zien, geldt dat ook voor deze vierde periode:

van Kores tot Christus: **500 jaar**

**vier tijdsblokken**
Vanaf de geboorte van Abraham tot Christus zien we daarmee een bijzonder patroon:

van Abraham tot uittocht: 500 jaar
van uittocht tot Salomo: 500 jaar
van Salomo tot Kores: 500 jaar
van Kores tot Christus: 500 jaar

**totaal: 2000 jaar**

**een periode van vijfhonderd jaar**
Dat de laatste periode vijfhonderd jaar beslaat, vraagt uiteraard om onderbouwing. Zeventig jaarweken lijken op het eerste gezicht immers zeventig maal zeven, oftewel 490 jaar te zijn. Bovendien bestaat er verschil van mening over het beginpunt van deze profetie.
Om te begrijpen hoe we met deze periode moeten rekenen, moeten we eerst terug naar de zeventig jaren waarover Daniël aan het begin van Daniël 9 leest. Waarom waren voor de verwoesting van Jeruzalem juist zeventig jaar bepaald? Daar kijken we in de volgende hoofdstuk naar.

## 3. de 70 weken van Daniël: de zeventig jaar verwoesting

In het vorige hoofdstuk zagen we dat de profetie van de zeventig jaarweken niet op zichzelf staat. Zij maakt deel uit van een veel grotere Bijbelse chronologie. Vanaf Abraham tot Christus vinden we vier opeenvolgende perioden van vijfhonderd jaar.

De derde periode van vijfhonderd jaar eindigt met de zeventig jaar verwoesting die door Jeremia waren voorzegd. Deze zeventig jaar vormen de directe aanleiding voor de profetie van de zeventig jaarweken. Daniël leest namelijk in de profetieën van Jeremia dat deze periode ten einde loopt. Maar waarom was er eigenlijk precies een periode van zeventig jaar verwoesting bepaald?

**zeventig jaar**
Jeremia had de verwoesting van Jeruzalem en de heerschappij van Babel lang van tevoren aangekondigd. Het volk had niet geluisterd naar de profeten die JAHWEH tot hen had gezonden en daarom zou het oordeel komen:

*Jeremia 25 (naar ISA)*
[11] En heel dit land zal worden tot verwoesting, tot troosteloosheid, en deze natiën zullen de koning van Babel zeventig jaar dienen.

Na deze zeventig jaar zou God afrekenen met de koning van Babel en zijn natie (:12). Op een andere plaats zegt Jeremia dat wanneer de zeventig jaar voor Babel vervuld zouden zijn, JAHWEH naar Zijn volk zou omzien en Zijn goede woord zou vervullen door hen naar het land te doen terugkeren (Jer. 29:10).

De duur van deze periode stond dus vast. Jeruzalem zou worden verwoest, het volk zou in ballingschap gaan en pas na zeventig jaar zou er herstel komen.

**het land zou rusten**
Maar waarom zeventig jaar? Aan het einde van 2 Kronieken wordt niet alleen vermeld dát Jeremia's profetie werd vervuld, maar wordt ook verklaard waarom het land deze periode van rust kreeg. Na de verwoesting van Jeruzalem en de tempel en de wegvoering van het volk lezen we:

*2 Kronieken 36 (naar ISA)*
[21] ...om het woord van JAHWEH door de mond van Jeremia te vervullen, totdat het land zijn sabbatten vergoed had. Al de dagen van zijn verwoesting heeft het gerust, om zeventig jaar te vervullen.

De zeventig jaar waren dus niet zomaar een willekeurig gekozen termijn. Het land kreeg in deze jaren zijn *sabbatten vergoed*. Om te begrijpen wat hiermee wordt bedoeld, moeten we terug naar de wet die God aan Israël had gegeven.

**een sabbat voor het land**
Toen Israël het land binnenging, moest niet alleen het volk de sabbat houden. Ook het land zelf kreeg een sabbat. JAHWEH had daarover tegen Mozes gezegd:

*Leviticus 25 (naar ISA)*
[2] Wanneer jullie komen in het land dat Ik jullie geef, dan zal het land een sabbat rusten voor JAHWEH.
[3] Zes jaren zal jij jouw land zaaien en zes jaren zal jij jouw wijngaard snoeien en zamel jij haar opbrengst in.
[4] Maar in het zevende jaar zal er een sabbat van rust zijn voor het land, een sabbat voor JAHWEH. Jouw akker zal jij niet zaaien en jouw wijngaard zal jij niet snoeien.

Zes jaar mocht Israël het land bezaaien, de wijngaard snoeien en de opbrengst verzamelen. Maar het zevende jaar was "een sabbat van rust voor het land" (:4). Er mocht niet worden gezaaid en niet worden gesnoeid. Het land moest rusten.

We vinden hier dus dezelfde tijdrekening die later van groot belang zal blijken voor de profetie van Daniël: *zes jaren gevolgd door een zevende jaar, het sabbatsjaar*. Maar Israël hield deze sabbatten niet zoals God had opgedragen.

**de sabbatten vergoed**
Dat het land zijn gemiste sabbatten alsnog zou krijgen, was eveneens van tevoren aangekondigd. In Leviticus 26 waarschuwde JAHWEH Israël voor wat er zou gebeuren wanneer het volk Hem ongehoorzaam zou zijn. Het volk zou uit het land worden verdreven:

*Leviticus 26 (naar ISA)*
[33] En Ik zal jullie verstrooien onder de natiën en Ik zal het zwaard achter jullie aan trekken. En jullie land zal een verwoesting zijn en jullie steden zullen een woestenij zijn.
[34] Dan zal het land zijn sabbatten aanvaarden, al de dagen dat het verwoest ligt en jullie in het land van jullie vijanden zijn. Dan zal het land rusten en zijn sabbatten vergoeden.
[35] Al de dagen dat het verwoest ligt, zal het rusten, omdat het niet rustte tijdens jullie sabbatten, toen jullie erop woonden.

En verderop wordt nog eens samengevat wat er met het land en het volk zou gebeuren:

*Leviticus 26 (naar ISA)*
[43] Maar het land zal door hen verlaten worden en het zal zijn sabbatten vergoed krijgen, terwijl het verwoest ligt zonder hen; en zij zullen de straf voor hun ongerechtigheid dragen, omdat zij Mijn bepalingen verwierpen en hun ziel van Mijn inzettingen een afkeer had.

Wat in Leviticus als waarschuwing was aangekondigd, wordt aan het einde van 2 Kronieken werkelijkheid. Israël wordt uit het land verdreven en het land komt braak te liggen. De sabbatten die

het tijdens Israëls verblijf niet had gekregen, worden alsnog vergoed. En dat gebeurt gedurende *zeventig jaar.*

**zeventig sabbatsjaren**
Dat betekent dat de zeventig jaar verwoesting staan voor zeventig sabbatsjaren die het land tegoed had. Ieder zevende jaar behoorde immers een sabbatsjaar te zijn. Maar bij deze sabbatsjaren hoorde nog een andere tijdrekening. Na zeven sabbatsjaren, zeven maal zeven jaren, volgde *het jubeljaar*:

> *Leviticus 25 (naar ISA)*
> [8] En jij telt voor jezelf zeven sabbatten van jaren, zeven jaren zeven keer, en de dagen van de zeven sabbatten van jaren zullen voor jou negenenveertig jaar zijn.

Na deze 49 jaar werd het daaropvolgende jaar apart gezet:

> [10] En jullie zullen het jaar, het vijftigste jaar, heiligen...

Iedere cyclus van vijftig jaar bevatte dus zeven sabbatsjaren. Wanneer het land zeventig sabbatsjaren vergoed kreeg, gaat het om tien van zulke cycli:

> 10 × 7 sabbatsjaren = **70 sabbatsjaren**
> 10 × 50 jaar = **500 jaar**

Dat is opmerkelijk. In het vorige hoofdstuk zagen we dat vanaf Salomo tot Kores vijfhonderd jaar verlopen: 430 jaar tot aan de verwoesting van Jeruzalem en vervolgens zeventig jaar verwoesting. Ook het aantal van zeventig sabbatsjaren past precies binnen tien jubeljaarcycli van vijftig jaar.

Daarmee wordt ook duidelijk wat de vier perioden van vijfhonderd jaar uit het vorige hoofdstuk samen voorstellen. Viermaal vijfhonderd jaar is tweeduizend jaar, oftewel veertig jubeljaarcycli van vijftig jaar.

**van zeventig jaren naar zeventig weken**
Aan het einde van deze zeventig jaar komen we uit bij Daniël 9. Daniël leest in de geschriften van Jeremia:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [1] In het eerste jaar van Darius (…)
> [2] in het eerste jaar van zijn regeren, begreep ik, Daniël, uit de boekrollen, dat het getal van de jaren dat het woord van JAHWEH tot Jeremia, de profeet kwam, dat Hij over de verwoestingen van Jeruzalem zeventig jaar zou vervullen.

Daniël weet dus dat de vastgestelde termijn ten einde loopt. Daarom richt hij zich tot God. Hij belijdt de zonden van zijn volk en pleit voor Jeruzalem, de heilige berg en het verwoeste heiligdom (:3-19). Terwijl Daniël nog bidt, verschijnt Gabriël en maakt hem een nieuwe periode bekend:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [24] Zeventig weken wordt bepaald over jouw volk en over jouw heilige stad...

Dat verband is veelzeggend. Daniël hield zich bezig met zeventig jaren die het land waren gegeven ter vergoeding van zijn sabbatten. En juist op dat moment krijgt hij een profetie over *zeventig zevens*, oftewel zeventig jaarweken.

De sabbatsrekening vormt daarmee niet slechts de achtergrond van de zeventig jaar verwoesting. Zij vormt ook de directe achtergrond van de zeventig jaarweken die Gabriël vervolgens bekendmaakt.

Wat zijn deze jaarweken precies en hoe moeten we ermee rekenen? Dat zullen we in het vorige hoofdstuk bekijken.

## 4. de 70 weken van Daniël: zeventig weken van jaren

In het vorige hoofdstuk zagen we dat Daniël zich bezighield met de zeventig jaren die Jeremia had voorzegd. Deze zeventig jaar waren niet zomaar een willekeurige periode. Het land kreeg gedurende deze jaren de sabbatten vergoed die het tijdens Israëls verblijf in het land niet had gekregen.
Juist wanneer deze zeventig jaar ten einde lopen, verschijnt Gabriël aan Daniël en maakt hem opnieuw een periode van "zeventig" bekend:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [24] Zeventig weken wordt bepaald over jouw volk en over jouw heilige stad...

Wat zijn deze "weken" en hoe moeten we ermee rekenen?

**zevens**
Het Hebreeuwse woord dat in Daniël 9 met "weken" wordt vertaald, is *shavua*. Het woord is afgeleid van het Hebreeuwse woord voor zeven en duidt op een zevental. Een week is immers niets anders dan een periode van zeven.

Dat betekent echter niet dat het hier om gewone weken van zeven dagen gaat. Uit de profetie zelf blijkt al dat dit onmogelijk de bedoeling kan zijn. Gabriël spreekt over gebeurtenissen die zich uitstrekken vanaf het herstel en de bouw van Jeruzalem tot aan de komst en het afsnijden van de Messias. Dat kan onmogelijk binnen zeventig gewone weken, nog geen anderhalf jaar, plaatsvinden. Het gaat hier om *zevens van jaren*, oftewel jaarweken. Eén week staat voor een periode van zeven jaar.

**sabbatten van jaren**
Dat rekenen met perioden van zeven jaar is ook niet iets nieuws dat pas in Daniël wordt geïntroduceerd. Israël kende deze tijdrekening al vanuit de wet. In het vorige hoofdstuk zagen we dat ieder zevende jaar een sabbat voor het land was.

In Leviticus 25 vinden we vervolgens zeven van zulke perioden van zeven jaar bij elkaar:

> *Leviticus 25 (naar ISA)*
> [8] En jij telt voor jezelf zeven sabbatten van jaren, zeven jaren zeven keer, en de dagen van de zeven sabbatten van jaren zullen voor jou negenenveertig jaar zijn.

Hier vinden we precies het principe van een jaarweek. Zoals zeven dagen een week vormen, vormen zeven jaren een "sabbat van jaren". Zeven van zulke perioden leveren zeven maal zeven, oftewel 49 jaar op.

Deze achtergrond is van belang wanneer Gabriël tegen Daniël spreekt over zeventig "zevens". Daniël hoefde niet te raden wat daarmee werd bedoeld. De wet kende een tijdrekening waarin jaren in zeventallen werden gerekend.

**zeven, tweeënzestig en één**
Gabriël verdeelt de zeventig jaarweken vervolgens in verschillende delen. Eerst worden zeven weken genoemd, daarna tweeënzestig weken:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [25] En jij zal weten en verstandig zijn: vanaf het uitgaan van het woord om terug te doen keren en om Jeruzalem te bouwen, tot Messias, Vorst, zeven weken en tweeënzestig weken...

Zeven plus tweeënzestig is 69 weken. In het volgende vers lezen we wat er na deze 62 weken gebeurt en in vers 27 vinden we vervolgens nog één week. Zo wordt de totale periode van zeventig weken verdeeld in:

> 7 weken
> 62 weken
> 1 week
>
> **totaal: 70 weken**

Omdat het jaarweken zijn, ligt de gebruikelijke rekensom voor de hand:

> 70 × 7 jaar = 490 jaar

En toch zagen we eerder in deze serie dat de periode vanaf Kores tot Christus binnen de Bijbelse chronologie vijfhonderd jaar beslaat. Hoe kan een profetie van zeventig jaarweken dan een periode van vijfhonderd jaar omvatten?

**zeven jaarweken**
De sleutel ligt in de eerste periode die Gabriël noemt: *zeven weken*. Zeven jaarweken zijn zeven maal zeven jaar:

> 7 × 7 = **49 jaar**

Dat getal kwamen we zojuist ook tegen in Leviticus 25. Maar de telling houdt daar niet op. Na deze 49 jaar volgt namelijk een bijzonder jaar:

> *Leviticus 25 (naar ISA)*
> [10] En jullie zullen het jaar, het vijftigste jaar, heiligen...
> [11] Een jubeljaar zal dit, het vijftigste jaar, voor jullie zijn.

Na zeven jaarweken komen we dus bij *het vijftigste* jaar, het jubeljaar.

Daarmee komen we bij een belangrijke vraag. Als zeven jaarweken 49 jaar zijn, hoe moeten we dan het vijftigste jaar rekenen? Is het jubeljaar tegelijk het eerste jaar van een volgende cyclus, zodat iedere cyclus 49 jaar duurt? Of is het vijftigste jaar werkelijk een afzonderlijk jaar, zodat een volledige jubeljaarcyclus vijftig jaar beslaat?

Het antwoord op die vraag is van groot belang voor de zeventig jaarweken van Daniël.

## 5. de 70 weken van Daniël: 490 of 500 jaar?

Zeventig jaarweken bestaan uit zeventig perioden van zeven jaar. Een eenvoudige vermenigvuldiging levert dan 490 jaar op. Toch zagen we eerder dat de zeventig jaarweken binnen de Bijbelse chronologie een periode van vijfhonderd jaar vormen. Het verschil zit in de telling van het jubeljaar. In het vorige hoofdstuk eindigden we daarom met de vraag hoe het vijftigste jaar moet worden gerekend. Is het tegelijk het eerste jaar van een volgende cyclus, of wordt het werkelijk als een afzonderlijk jaar geteld?

**apart gezet**
De Schrift noemt het daaropvolgende jaar nadrukkelijk het vijftigste jaar.

> *Leviticus 25 (naar ISA)*
> [10] En jullie zullen het jaar, het vijftigste jaar, heiligen...

Dat jaar moest worden geheiligd. Het woord *heiligen* betekent afzonderen, apart zetten of bestemmen. Het vijftigste jaar werd dus apart gezet van de voorafgaande 49 jaren. Het was het jubeljaar, met een geheel eigen plaats binnen de tijdrekening van Israël.

Daarmee kan het vijftigste jaar niet tegelijkertijd het eerste jaar van de volgende cyclus zijn. Het wordt immers geheiligd, dat wil zeggen: apart gezet. Wanneer het tegelijk het eerste jaar van de volgende reeks van zeven jaar zou zijn, staat het juist niet apart.

De meest voor de hand liggende lezing is daarom eenvoudig wat er staat:

> 49 jaren + het vijftigste jaar = **50 jaar**

Een volledige jubeljaarcyclus beslaat daarmee vijftig jaar.

**zes jaren zaaien**
Een paar verzen eerder in Leviticus 25 wordt deze telling voorbereid. Van ieder sabbatsjaar had JAHWEH gezegd:

> *Leviticus 25 (naar ISA)*
> [3] Zes jaren zal jij jouw land zaaien en zes jaren zal jij jouw wijngaard snoeien en zamel jij haar opbrengst in.
> [4] Maar in het zevende jaar zal er een sabbat van rust zijn voor het land...

Het patroon is dus steeds zes jaren waarin gezaaid wordt, gevolgd door een zevende jaar waarin het land rust. Maar ook in het jubeljaar mocht niet worden gezaaid:

> *Leviticus 25 (naar ISA)*
> [11] Een jubeljaar zal dit, het vijftigste jaar, voor jullie zijn. Jullie zullen niet zaaien en jullie zullen niet oogsten wat vanzelf opkomt en jullie zullen de ongesnoeide wijnstokken niet afsnijden.

Wanneer het vijftigste jaar tegelijk het eerste jaar van de volgende cyclus zou zijn, begint die nieuwe cyclus dus met een jaar waarin niet gezaaid mag worden. Daarna zouden nog slechts vijf jaren overblijven waarin gezaaid kan worden voordat het zevende jaar opnieuw als sabbatsjaar aanbreekt.

Dat past niet bij de eerder gegeven regel: *zes jaren zaaien en het zevende jaar rusten.*

Ook hieruit blijkt dat het jubeljaar niet tegelijk jaar één van de volgende reeks kan zijn. Het staat als vijftigste jaar apart tussen twee reeksen van zeven maal zeven jaar.

**tien jubeljaarcycli**
Dat heeft gevolgen voor de manier waarop we met de zeventig jaarweken rekenen. Zeventig jaarweken kunnen worden verdeeld in tien groepen van zeven jaarweken:

70 jaarweken = 10 × 7 jaarweken

Iedere groep van zeven jaarweken brengt ons volgens Leviticus 25 na 49 jaren bij het vijftigste jaar. Een volledige cyclus beslaat dus vijftig jaar:

7 jaarweken + jubeljaar = **50 jaar**

Tien van zulke cycli beslaan:

10 × 50 = **500 jaar**

De zeventig jaarweken bevatten op zichzelf 490 jaren. Maar na iedere zeven jaarweken volgt het vijftigste jaar, zodat de volledige periode tien jubeljaren bevat. Chronologisch beslaan de zeventig jaarweken daarmee vijfhonderd jaar.

**vier keer vijfhonderd**
Nu wordt ook duidelijk waarom we deze serie begonnen met het grotere chronologische patroon. Vanaf Abraham zagen we vier opeenvolgende perioden van vijfhonderd jaar:

van Abraham tot uittocht: **500 jaar**
van uittocht tot Salomo: **500 jaar**
van Salomo tot Kores: **500 jaar**
van Kores tot Christus: **500 jaar**

De laatste periode wordt gevormd door tien jubeljaarcycli, oftewel de zeventig jaarweken van Daniël. Vanaf Abraham tot Christus gaat het daarmee om:

4 × 500 = **2000 jaar**
40 × 50 = **40 jubeljaarcycli**

De zeventig jaarweken staan dus niet los binnen de Bijbelse chronologie. Zij vormen het laatste blok van tien jubeljaren binnen een grotere periode van veertig jubeljaren.

Daarmee weten we hoe lang de periode is. Maar om met een periode van vijfhonderd jaar te kunnen rekenen, moeten we natuurlijk ook weten waar zij begint. Gabriël geeft daarvoor in Daniël 9:25 een concreet aanknopingspunt: "vanaf het uitgaan van het woord om terug te doen keren en om Jeruzalem te bouwen".

Welk woord wordt daarmee bedoeld en wanneer ging het uit? Dat is de volgende vraag die moet worden beantwoord.

## 6. de 70 weken van Daniël: vanaf het uitgaan van het woord

In de vorige hoofdstukken hebben we gezien wat de zeventig weken van Daniël zijn en hoe we ermee moeten rekenen. Het gaat om zeventig jaarweken die, gerekend volgens de jubeljaarcyclus, een periode van vijfhonderd jaar beslaan.

Maar wanneer begint deze periode? Dat hoeven we niet zelf te bepalen. Gabriël geeft in de profetie het beginpunt aan:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [25] En jij zal weten en verstandig zijn: vanaf het uitgaan van het woord om terug te doen keren en om Jeruzalem te bouwen, tot Messias, Vorst, zeven weken en tweeënzestig weken...

De telling begint dus bij het uitgaan *van het woord* om terug te doen keren en om Jeruzalem te bouwen. De vraag is: welk woord wordt hiermee bedoeld?

**het gebed van Daniël**
Om die vraag te beantwoorden, moeten we opnieuw kijken naar de aanleiding voor de profetie. Daniël had uit de geschriften van Jeremia begrepen dat de zeventig jaar van de verwoestingen van Jeruzalem ten einde liepen:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [2] in het eerste jaar van zijn regeren, begreep ik, Daniël, uit de boekrollen, dat het getal van de jaren dat het woord van JAHWEH tot Jeremia, de profeet kwam, dat Hij over de verwoestingen van Jeruzalem zeventig jaar zou vervullen.

Daarop gaat Daniël bidden. Zijn gebed draait steeds om zijn volk, Jeruzalem en het heiligdom. Hij vraagt God om Zijn toorn van Jeruzalem af te wenden (:16), Zijn aangezicht te doen lichten over Zijn verwoeste heiligdom (:17) en te zien naar de verwoestingen van de stad waarover Zijn Naam is uitgeroepen (:18).

Aan het einde van zijn gebed zegt hij:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [19] Heer, hoor! Heer, vergeef! Heer, sla acht en doe! Stel niet uit, omwille van Uzelf, mijn God, want Uw Naam is uitgeroepen over Uw stad en over Uw volk.

Het antwoord dat Gabriël vervolgens geeft, staat dus rechtstreeks in verband met Daniëls gebed om het herstel van Jeruzalem.

**Kores**
In het vorige hoofdstuk kwamen we al uit bij Kores. De zeventig jaar verwoesting eindigen in zijn eerste regeringsjaar:

> *2 Kronieken 36 (naar ISA)*
> [21] ...om het woord van JAHWEH door de mond van Jeremia te vervullen, totdat het land zijn sabbatten vergoed had. Al de dagen van zijn verwoesting heeft het gerust, om zeventig jaar te vervullen.
> [22] En in het eerste jaar van Kores, koning van Perzië, om het woord van JAHWEH door de mond van Jeremia te voltooien, wekte JAHWEH de geest van Kores, koning van Perzië, op...

De schrijver van Kronieken legt zelf het verband. De zeventig jaar worden vervuld en *in het eerste jaar van Kores* grijpt God in.

Kores vaardigt vervolgens een proclamatie uit, die zowel aan het einde van 2 Kronieken als aan het begin van het daaropvolgende Bijbelboek Ezra wordt weergegeven (2 Kron. 36:22-23; Ezra 1:1-3):

> *Ezra 1 (naar ISA)*
> [2] Zo zegt Kores, koning van Perzië: Alle koninkrijken van de aarde heeft JAHWEH, de God van de hemelen, aan mij gegeven en Hij heeft mij opgedragen voor Hem een huis te bouwen in Jeruzalem, dat in Juda is.
> [3] Wie onder jullie is van heel Zijn volk, zijn God zij met hem, en hij gaat op naar Jeruzalem, dat in Juda is, en hij bouwt het huis van JAHWEH, de God van Israël...

Het is dus Kores die toestemming geeft om terug te keren en de herbouw ter hand te nemen.

**Jeruzalem zal gebouwd worden**
Nu zou men kunnen tegenwerpen dat het bevel van Kores in Ezra vooral spreekt over de herbouw van *de tempel*, terwijl Daniël 9:25 spreekt over het bouwen van *Jeruzalem*. Maar juist over Kores had Jesaja lang tevoren geprofeteerd:

> *Jesaja 44 (naar ISA)*
> [28] Die tot Kores zegt: Mijn herder! Want hij zal al Mijn verlangen uitvoeren, en tot Jeruzalem zeggend: Zij zal gebouwd worden en de tempel: Zij zal gefundeerd worden.

Hier worden beide zaken nadrukkelijk met Kores verbonden: *Jeruzalem zal gebouwd worden en de tempel zal gefundeerd worden***.** Ook in het volgende hoofdstuk wordt Kores rechtstreeks aangesproken:

> *Jesaja 45 (naar ISA)*
> [1] Zo zegt JAHWEH tot Zijn gezalfde, tot Kores...

Kores wordt hier zelfs Gods gezalfde genoemd. Het Hebreeuwse woord is *mashiach*: messias. God had hem uitgekozen voor deze bijzondere taak. En even verderop wordt opnieuw gezegd wat hij zou doen:

> *Jesaja 45 (naar ISA)*
> [13] Ik heb hem opgewekt in rechtvaardigheid, en al zijn wegen zal Ik rechtmaken. *Hij zal Mijn stad bouwen en Mijn ballingen zal hij vrijlaten*, niet voor een prijs en niet voor een geschenk, zegt JAHWEH van de legermachten.

Dat is des te opmerkelijker omdat Jesaja Kores al bij name noemt, bijna 150 jaar vóór de verwoesting van Jeruzalem. Het herstel dat na de zeventig jaar zou plaatsvinden, was dus al lang van tevoren door God aan deze koning verbonden.

**het woord van JAHWEH**
Daarbij moeten we goed letten op de formulering van Daniël 9:25. Gabriël spreekt niet over "het bevel van een Perzische koning", maar over *het uitgaan van het woord* om Jeruzalem te herstellen en te bouwen.

In 2 Kronieken 36 en Ezra 1 wordt nadrukkelijk gezegd dat JAHWEH de geest van *Kores* opwekte om het woord van JAHWEH door de mond van Jeremia te voltooien. Het initiatief ligt dus niet bij Kores. Hij voert uit wat God tevoren gesproken had.

Ook Jesaja maakt dat duidelijk. Kores is Gods herder die "al Mijn verlangen" zal uitvoeren. Achter het woord van Kores staat het woord van JAHWEH. Dat past precies bij de context van Daniël 9. Daniël had gelezen over het woord van JAHWEH dat tot Jeremia was gekomen (:2). Vervolgens krijgt hij te horen dat vanaf het uitgaan van het woord om Jeruzalem te herstellen en te bouwen een nieuwe periode gerekend moet worden (:25).

*Het einde van de zeventig jaar waarin Jeruzalem verwoest lag, vormt daarmee tegelijk het begin van de zeventig jaarweken van Daniël.*

**een ander beginpunt?**
Veel uitleggers laten de zeventig jaarweken veel later beginnen, bij een bevel van Artaxerxes in Nehemia 2. Daarmee wordt het beginpunt tientallen jaren na Kores geplaatst.

De reden hiervoor is dat men het "woord om Jeruzalem te herstellen en te bouwen" in Daniël 9:25 opvat als een specifiek bevel tot de herbouw van de stad. Men komt dan uit bij Artaxerxes, die Nehemia toestemming geeft om naar Jeruzalem te gaan en de stad te herbouwen (Neh. 2:1-8). Het eerdere bevel van Kores wordt daarbij vooral gezien als een bevel tot herbouw van de tempel.

**de directe Bijbelse context van Daniël 9**
Maar wanneer we Daniël 9 lezen binnen de directe Bijbelse context, is daar geen aanleiding voor. Daniël bevindt zich aan het einde van de zeventig jaar verwoesting. Hij bidt om het herstel van Jeruzalem. Gabriël antwoordt hem met een profetie die begint bij het uitgaan van het woord om Jeruzalem te herstellen en te bouwen. En precies bij het einde van de zeventig jaar wordt Kores door God opgewekt om het herstel in gang te zetten.

Bovendien had JAHWEH tevoren uitdrukkelijk over Kores gezegd dat hij Zijn verlangen zou uitvoeren en dat Jeruzalem gebouwd en de tempel gefundeerd zou worden. De Schrift wijst daarmee naar Kores als het beginpunt van de zeventig jaarweken.

**zeven weken**
Vanaf het uitgaan van dit woord begint de telling. Maar Gabriël zegt vervolgens niet eenvoudig dat er 69 weken verlopen tot de Messias. Hij maakt een opvallende verdeling:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [25] ...vanaf het uitgaan van het woord om terug te doen keren en om Jeruzalem te bouwen, tot Messias, Vorst, zeven weken en tweeënzestig weken...

Eerst worden *zeven weken* afzonderlijk genoemd en daarna nog eens *tweeënzestig weken.*
Dat roept de volgende vraag op. Waarom worden die eerste zeven weken apart genoemd? Zeven jaarweken brengen ons, zoals we inmiddels hebben gezien, bij het vijftigste jaar, het jubeljaar. Maar wat gebeurt er aan het einde van deze eerste periode?

Daar zullen we in het volgende hoofdstuk naar kijken.

## 7. de 70 weken van Daniël: de eerste zeven weken

In het vorige hoofdstuk zagen we dat de telling van de zeventig jaarweken begint bij Kores, wanneer na de zeventig jaar verwoesting het herstel van Jeruzalem aanvangt. Gabriël verdeelt de eerste 69 weken vervolgens in zeven en tweeënzestig weken.

Maar als het alleen de bedoeling was geweest om een periode van 69 weken aan te geven, had dat ook eenvoudig zo gezegd kunnen worden. Dat de eerste zeven weken apart worden genoemd, moet daarom betekenis hebben. Wat markeren deze eerste zeven weken?

**zeven jaarweken**
Inmiddels weten we hoe we met zeven jaarweken moeten rekenen. Zeven jaarweken brengen ons bij het vijftigste jaar, het jubeljaar. De eerste zeven weken van Daniël vormen dus het eerste jubeljaar binnen de zeventig jaarweken. Gerekend vanaf Kores komen we daarmee uit op een periode van vijftig jaar.

Dat is op zichzelf al veelzeggend. Gabriël zondert precies zeven jaarweken af, dezelfde periode die in Leviticus 25 wordt gebruikt om tot het jubeljaar te komen.

**Jeruzalem herbouwd**
De verdeling in zeven en tweeënzestig weken is niet willekeurig. Wanneer we de volgorde van de grondtekst van Daniël 9:25 aanhouden, zien we een opvallende structuur:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [25] vanaf het uitgaan van het woord om terug te doen keren en om Jeruzalem te bouwen **(1)**
> tot Messias, Vorst **(2)**
> zeven weken **(1)**
> en tweeënzestig weken **(2)**

Eerst worden twee momenten genoemd en vervolgens twee perioden. De eerste periode, de zeven weken, begint bij het uitgaan van het woord om terug te doen keren en Jeruzalem te bouwen. De tweede periode, de tweeënzestig weken, voert vervolgens tot Messias, Vorst.

De eerste zeven weken staan daarmee in het teken van het herstel van Jeruzalem. Dat past ook bij het vervolg van het vers, waarin wordt gezegd dat de stad zal terugkeren en gebouwd worden.

Met Kores begint dit herstel, maar daarmee is Jeruzalem natuurlijk niet onmiddellijk herbouwd. Het herstel van de tempel, de stad en haar muren neemt tijd in beslag. Daarvoor worden de eerste zeven jaarweken gegeven.

Zoals we inmiddels hebben gezien, brengen zeven jaarweken ons bij het vijftigste jaar, het jubeljaar. De eerste periode vanaf Kores tot aan het herstel van Jeruzalem beslaat daarmee één jubeljaarcyclus van vijftig jaar.

**Ezra en Nehemia**
De boeken Ezra en Nehemia beschrijven deze periode. Ezra begint waar 2 Kronieken eindigt: bij de proclamatie van Kores en de terugkeer uit Babel. De tempel wordt herbouwd en later wordt ook Jeruzalem verder hersteld.

In Nehemia lezen we uiteindelijk over het herstel van de muur rondom Jeruzalem. Wanneer Nehemia in Jeruzalem aankomt, treft hij de stad nog in een gehavende toestand aan:

> *Nehemia 2 (naar ISA)*
> [17] En ik zeg tot hen: Jullie zien het kwaad waarin wij zijn, dat Jeruzalem verwoest is en haar poorten met vuur verbrand zijn. Kom en wij bouwen de muur van Jeruzalem, en wij zullen niet langer een smaad zijn.

Daarop begint men met de herbouw van de muur.

*Nehemia 2 (naar ISA)*
[18] ...En zij zeggen: Wij zullen opstaan en bouwen! En zij versterken hun handen voor het goede.

Ondanks grote tegenstand wordt de muur voltooid. Daarmee is het herstel dat bij Kores was begonnen een beslissende fase verder gekomen.

**een periode van vijftig jaar**
Dit geeft ook een heel andere kijk op de chronologie van Ezra en Nehemia dan doorgaans wordt aangenomen. In de gangbare chronologie wordt tussen het eerste jaar van Kores en de tijd van Nehemia een periode van ruim een eeuw gerekend. Maar Daniël geeft voor het eerste gedeelte van de profetie zeven jaarweken: een jubeljaarcyclus van vijftig jaar.

**plein en uitspringende hoek**
Daniël 9:25 zegt nog iets over de herbouw van Jeruzalem:

*Daniël 9 (naar ISA)*
[25] ...plein en uitspringende hoek zal terugkeren en gebouwd worden,
en in benauwdheid van de tijden.

Waar veel vertalingen spreken over "straten", staat in het Hebreeuws het enkelvoud *rechov*: *plein*. Het tweede woord, *charuts*, wordt vaak vertaald met "gracht". ISA geeft het weer met *"uitspringende hoek",* wat waarschijnlijk wijst op een vestingwerk van de stad.

Het gaat dus niet alleen om de terugkeer naar Jeruzalem. De stad zelf zou daadwerkelijk weer worden opgebouwd. En dat zou gebeuren "in benauwdheid van de tijden".

Dat laatste herkennen we duidelijk in Ezra en Nehemia. De herbouw verliep onder voortdurende tegenstand. Het werk werd tegengewerkt en zelfs jarenlang stilgelegd (Ezra 4:4-5, 24). In de dagen van Nehemia was de dreiging zo groot dat tijdens de herbouw zelfs gewapend werd gewerkt. De lastdragers deden met de ene hand het werk en hielden met de andere de werpspies vast (Neh. 4:17).

Juist deze periode van moeizame herbouw wordt in Daniël 9:25 vooraf aangekondigd: Jeruzalem zou worden herbouwd, maar *in benauwdheid van de tijden.*

**daarna tweeënzestig weken**
Na deze eerste zeven weken zijn de zeventig jaarweken nog lang niet voorbij. Gabriël noemt vervolgens nog tweeënzestig weken.

De eerste zeven weken brachten ons vanaf Kores naar het herstel van Jeruzalem. Daarna begint een nieuwe periode:

7 weken => 50 jaar
62 weken => ?

Na deze tweeënzestig weken gebeurt iets dat centraal staat in de hele profetie:

*Daniël 9 (naar ISA)*
[26] En na de tweeënzestig weken zal Messias afgesneden worden...

De profetie voert ons dus uiteindelijk naar de Messias. Maar voordat we de stap maken van de eerste zeven naar de volgende tweeënzestig weken, moeten we eerst nog nader kijken naar de chronologie van Ezra en Nehemia. Want passen de gebeurtenissen die zij beschrijven werkelijk binnen die eerste periode van vijftig jaar?

Daarover gaat het volgende hoofdstuk.

## 8. de 70 weken van Daniël: de chronologie van Ezra en Nehemia

In het vorige hoofdstuk zagen we dat de eerste zeven jaarweken van Daniël in het teken staan van de terugkeer en de herbouw van Jeruzalem. Ze beginnen bij Kores en beslaan één jubeljaarcyclus van vijftig jaar.

**gangbare chronologie**
Dat wijkt echter sterk af van de gangbare chronologie. Daarin ligt tussen het eerste jaar van Kores en de tijd van Nehemia een periode van ruim honderd jaar. Alleen al tussen Ezra 6 en Ezra 7 wordt gewoonlijk ongeveer zestig jaar geplaatst.

Als de eerste zeven weken van Daniël inderdaad vijftig jaar beslaan, kan dat uiteraard niet allebei waar zijn. Daarom moeten we wat nauwkeuriger kijken naar de chronologische gegevens die Ezra en Nehemia zelf geven.

**het begin onder Kores**
Het boek Ezra begint met de proclamatie van Kores. In zijn eerste regeringsjaar wordt toestemming gegeven om terug te keren naar Jeruzalem en de tempel te herbouwen (Ezra 1:1-3). In het tweede jaar na de terugkeer wordt het fundament van de tempel gelegd:

> *Ezra 3 (naar ISA)*
> [8] En in het tweede jaar van hun komen naar het huis van God in Jeruzalem, in de tweede maand, begonnen Zerubbabel, zoon van Sealthiël, en Jesua, zoon van Jozadak
> (...)
> [10] En de bouwers legden het fundament van de tempel van JAHWEH...

Het herstel is dus begonnen. Maar het werk verloopt bepaald niet zonder problemen.

**de bouw stilgelegd**
De tegenstanders van Juda proberen de bouw te verhinderen:

> *Ezra 4 (naar ISA)*
> [4] En het volk van het land verzwakte de handen van het volk van Juda en maakte hen bevreesd om te bouwen,
> [5] en zij huurden raadgevers tegen hen om hun plan te verijdelen, al de dagen van Kores, koning van Perzië, en tot het koningschap van Darius, koning van Perzië.

Het verzet duurt voort en uiteindelijk wordt het werk zelfs stilgelegd. Pas in het tweede jaar van Darius wordt de bouw hervat:

> *Ezra 4 (naar ISA)*
> [24] Toen hield het werk aan het huis van God, dat in Jeruzalem is, op. En het hield op tot het tweede jaar van het koningschap van Darius, koning van Perzië.

Haggaï en Zacharia treden vervolgens op en Zerubbabel en Jesua hervatten de bouw (Ezra 5:1-2). Vier jaar later is de tempel gereed:

> *Ezra 6 (naar ISA)*
> [15] En dit huis werd voltooid op de derde dag van de maand Adar, die was in het zesde jaar van het koningschap van Darius, de koning.

Tot zover is de chronologie eenvoudig te volgen:

Kores => begin van het herstel
2e jaar Darius => hervatting van de bouw
6e jaar Darius => tempel voltooid

Maar dan komen we bij het punt waar de gangbare chronologie een grote sprong maakt.

**Darius en Artachsasta**
Direct nadat Ezra heeft verteld dat de tempel in het zesde jaar van Darius werd voltooid, begint hoofdstuk 7 met:

> *Ezra 7 (naar ISA)*
> [1] En na deze dingen, in het koningschap van Artachsasta, koning van Perzië...

Vervolgens wordt gezegd:

> *Ezra 7 (naar ISA)*
> [7] ...in het zevende jaar van Artachsasta, de koning.

Volgens de gangbare chronologie is deze Artachsasta een andere Perzische koning die ongeveer zestig jaar later regeerde. Tussen het zesde jaar van Darius in Ezra 6 en het zevende jaar van Artachsasta in Ezra 7 wordt daardoor een periode van ongeveer zestig jaar ingevoegd. Maar is dat wat Ezra zelf zegt?

**Darius, namelijk Artachsasta**
Een belangrijk vers staat enkele verzen eerder. Over de voltooiing van de tempel lezen we:

> *Ezra 6 (naar ISA)*
> [14] ...en zij bouwden en voltooiden, vanwege het bevel van de God van Israël en vanwege het bevel van Kores en Darius en Artachsasta, koning van Perzië.

"Artachsasta" is geen eigennaam zoals wij die doorgaans gebruiken, maar een koningstitel. Er is daarom geen noodzaak om Darius en Artachsasta hier als twee opeenvolgende vorsten te lezen.

De formulering kan worden verstaan als: *Darius, namelijk Artachsasta, koning van Perzië.* Dat levert een heel eenvoudige opeenvolging op. De tempel wordt voltooid in het *zesde jaar van Darius* en "na deze dingen" komt Ezra in het *zevende jaar van Artachsasta* naar Jeruzalem. Wanneer Darius en Artachsasta dezelfde vorst aanduiden, zijn dat eenvoudig opeenvolgende regeringsjaren van dezelfde koning.

Daarmee vervalt de periode van ongeveer zestig jaar die in de gangbare chronologie tussen Ezra 6 en 7 wordt geplaatst.

**de Perzische vorsten in Daniël 11**
Ook Daniël 11 geeft een aanwijzing voor de lengte van de Perzische periode. Daniël ontvangt deze profetie in het derde jaar van Kores (Dan. 10:1). Vervolgens wordt hem gezegd:

> *Daniël 11 (naar ISA)*
> [2] En nu zal ik jou waarheid bekendmaken. Zie, nog drie koningen zullen opstaan voor Perzië, en de vierde zal rijk worden met grote rijkdom, meer dan allen. En wanneer hij sterk wordt door zijn rijkdom, zal hij allen opwekken tegen het koninkrijk van Griekenland.
> [3] En een machtige koning zal opstaan en hij zal heersen met grote heerschappij en doen naar zijn wil.

Vanaf het derde jaar van Kores worden dus nog *vier Perzische vorsten* aangekondigd. De vierde wordt uitdrukkelijk in verband gebracht met Griekenland en direct daarna verschijnt in de profetie de machtige Griekse koning.
De gangbare chronologie plaatst tussen Kores en de Griekse wereldmacht echter aanzienlijk meer Perzische koningen en een veel langere periode. Om Daniël 11 daarmee te verbinden, moet daarom worden aangenomen dat de profetie een aantal Perzische vorsten onvermeld laat.

De tekst zelf geeft daar geen aanwijzing voor. De opeenvolging wordt eenvoudig gepresenteerd: na Kores volgen nog vier Perzische vorsten, waarna de profetie overgaat naar de Griekse wereldmacht. Ook Daniël 11 past daarmee bij een kortere chronologie van de Perzische periode.

**het twintigste jaar**
Dat heeft vanzelfsprekend ook gevolgen voor Nehemia. Zijn geschiedenis begint in het twintigste jaar van Artachsasta:

> *Nehemia 2 (naar ISA)*
> [1] En het gebeurde in de maand Nisan, in het twintigste jaar van Artachsasta, de koning...

Nehemia krijgt toestemming om naar Jeruzalem te gaan en de muur van de stad te herbouwen. Daarmee krijgen we de volgende opeenvolging:

2e jaar Darius/Artachsasta => bouw tempel hervat
6e jaar => tempel voltooid
7e jaar => Ezra komt naar Jeruzalem
20e jaar => Nehemia komt naar Jeruzalem

Nehemia vermeldt bovendien dat hij twaalf jaar landvoogd was:

> *Nehemia 5 (naar ISA)*
> [14] ...vanaf het twintigste jaar en tot het tweeëndertigste jaar van Artachsasta, de koning, twaalf jaren...

We bevinden ons dus nog steeds binnen een betrekkelijk overzichtelijke periode. Dat past bij de eerste zeven jaarweken van Daniël: één jubeljaarcyclus waarin het herstel van Jeruzalem plaatsvindt.

**slechts drie generaties**
Er is nog een opvallende aanwijzing. Vanaf de terugkeer onder Kores tot in de dagen van Nehemia worden slechts drie opeenvolgende generaties van hogepriesters genoemd:

> *Nehemia 12 (naar ISA)*
> [10] En Jesua verwekte Jojakim, en Jojakim verwekte Eljasib...

Jesua is de hogepriester die samen met Zerubbabel bij de eerste terugkeer uit Babel optreedt (Ezra 3:2). Eljasib is hogepriester wanneer Nehemia aan de muur van Jeruzalem werkt (Neh. 3:1). We hebben dus:

Jesua => Jojakim => Eljasib
Slechts drie generaties passen bij een betrekkelijk korte periode. Drie opeenvolgende generaties hogepriesters passen goed bij een periode van ongeveer vijftig jaar, maar veel minder bij een periode van ruim honderd jaar.

**dezelfde namen**
Nog sterker is de vergelijking tussen de namenlijsten in Ezra en Nehemia. In Ezra 2 vinden we de namen van degenen die bij de eerste terugkeer uit Babel onder Kores betrokken waren. In Nehemia 10 vinden we later de namen van degenen die hun zegel zetten onder het verbond.

Opvallend is dat *meer dan een derde van de namen uit Ezra 2 ook in Nehemia 10 voorkomt.*
Dat zijn niet slechts een paar toevallige overeenkomsten. Een aanzienlijk deel van de namen uit de generatie van de terugkeer vinden we opnieuw in de dagen van Nehemia. Wanneer tussen beide gebeurtenissen ruim honderd jaar zou liggen, kunnen dit niet dezelfde personen zijn. De aanzienlijke overlap tussen beide namenlijsten wijst daarom op een veel kortere periode.

**Ezra en Nehemia samen**
Ook uit het boek Nehemia zelf blijkt dat Ezra en Nehemia tijdgenoten zijn. Wanneer het volk zich in Jeruzalem verzamelt, is het Ezra die de wet voorleest:

> *Nehemia 8 (naar ISA)*
> [1] ...en zij zeggen tot Ezra, de schriftgeleerde, om het boek van de wet van Mozes te brengen...

En even verder worden beiden naast elkaar genoemd:

> *Nehemia 8 (naar ISA)*
> [9] En Nehemia (...) en Ezra, de priester, de schriftgeleerde...

Ezra behoort dus niet tot een veel eerdere periode dan Nehemia. Zij treden in dezelfde tijd op.

**vijftig jaar**
Wanneer we de chronologische gegevens uit Ezra en Nehemia zelf volgen, ontstaat dus een samenhangend beeld.

Het herstel begint onder Kores. Onder Darius wordt de tempelbouw hervat en in zijn zesde jaar voltooid. Het daaropvolgende, zevende jaar komt Ezra naar Jeruzalem. In het twintigste jaar van dezelfde vorst, aangeduid als Artachsasta, arriveert Nehemia en wordt de muur herbouwd. Ezra en Nehemia blijken tijdgenoten te zijn. Vanaf de eerste terugkeer tot Nehemia vinden we slechts drie hogepriesterlijke generaties en bovendien een aanzienlijke overlap tussen de namenlijsten van Ezra 2 en Nehemia 10.

Dat alles past bij een betrekkelijk korte herstelperiode en daarmee bij wat Daniël zelf aangeeft:

**zeven jaarweken → één jubeljaarcyclus → vijftig jaar**

De gangbare chronologie maakt van deze periode ruim honderd jaar door tussen Ezra 6 en 7 ongeveer zestig jaar in te voegen. Maar wanneer Darius en Artachsasta dezelfde vorst aanduiden, is die sprong niet nodig.

De eerste zeven weken van Daniël krijgen daarmee een heel concrete plaats in de geschiedenis. Ze beginnen bij Kores en omvatten de periode waarin de tempel, Jeruzalem en haar muren worden hersteld. De verschillende gegevens sluiten daarbij op elkaar aan. Jesaja en Ezra bepalen **het beginpunt**, Daniël geeft **de duur,** Ezra en Nehemia beschrijven **de vervulling** en Leviticus 25 verklaart **waarom** juist **zeven jaarweken afzonderlijk** worden genoemd: **zij voeren naar het vijftigste jaar, het jubeljaar.**

Daarna volgen de tweeënzestig weken die voeren tot *Messias, Vorst.*

Maar voordat we daar komen, moeten we eerst terug naar het vers dat aan deze hele tijdrekening voorafgaat. Gabriël heeft namelijk eerst bekendgemaakt *waartoe* de zeventig weken over Daniëls volk en zijn heilige stad zijn afgescheiden.

Daarover gaat het volgende hoofdstuk.

## 9. de 70 weken van Daniël: waartoe 70 weken?

In de voorgaande hoofdstukken hebben we vooral gekeken naar de chronologie van de zeventig jaarweken. We hebben gezien waar deze periode begint en hoe we ermee moeten rekenen. Maar daarmee zijn we voorbijgegaan aan het eerste vers van Gabriëls profetie. Voordat Gabriël in vers 25 vertelt wanneer de zeventig weken beginnen en hoe deze worden ingedeeld, maakt hij eerst bekend waarover deze periode is bepaald en waartoe deze periode dient.

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [24] Zeventig weken wordt afgescheiden over jouw volk en over jouw heilige stad,
>
> (1) om de overtreding toe te sluiten,
> (2) en om zonden te beëindigen,
> (3) en om ongerechtigheid te beschutten,
> (4) en om aeonische gerechtigheid te brengen,
> (5) en om visioen en profeet te verzegelen,
> (6) en om heiligheid van heiligheden te zalven.

In dit ene vers wordt als het ware het programma van de zeventig jaarweken gegeven. Er worden zes zaken genoemd waartoe deze periode is afgescheiden. En zoals we zullen zien, wijzen deze zes zaken rechtstreeks naar de Messias.

**jouw volk en jouw heilige stad**
Allereerst wordt duidelijk over wie en wat de profetie gaat. Gabriël zegt tegen Daniël dat de zeventig weken zijn afgescheiden "over jouw volk en over jouw heilige stad".

Daniëls volk is Israël en de heilige stad is Jeruzalem. Dat sluit rechtstreeks aan bij het gebed dat eraan voorafgaat. Daniël had de zonden van zijn volk beleden en zijn gebed gericht op het herstel van Jeruzalem (Dan. 9:16, 19).

De zeventig weken gaan dus over Israël en Jeruzalem. Dat moeten we voor ogen houden bij alles wat in de volgende verzen wordt gezegd.

**afgescheiden**
Van de periode van zeventig weken wordt gezegd dat zij wordt "afgescheiden". Het Hebreeuwse woord *chathak* betekent afsnijden of afzonderen. Er wordt dus een bepaalde tijd afgezonderd voor Daniëls volk en Jeruzalem.

**een ononderbroken eenheid**
Opmerkelijk is dat er "wordt" staat, een enkelvoud, terwijl "weken" een meervoud is. De zeventig weken worden benaderd als één tijdseenheid. Die wordt weliswaar onderverdeeld in meerdere perioden, maar blijft één ononderbroken geheel.

De afgezonderde tijdsperiode past bij wat we in de voorgaande hoofdstukken hebben gezien. Binnen de Bijbelse chronologie wordt een periode van tien jubeljaarcycli, vijfhonderd jaar, apart gezet waarin God Zijn voornemen met Israël en Jeruzalem uitvoert. Gabriël noemt vervolgens zes zaken waartoe deze periode is afgescheiden.

**de overtreding toesluiten**
Als eerste wordt genoemd: "om de overtreding toe te sluiten". Opvallend is dat hier niet in het algemeen over overtredingen wordt gesproken. Er staat een enkelvoud en bovendien met het lidwoord: *de* overtreding.

Welke overtreding wordt hiermee bedoeld? Het antwoord vinden we in het gebed van Daniël zelf. Hij belijdt dat heel Israël de wet van JAHWEH heeft overtreden en is afgeweken door niet naar Zijn stem te luisteren (:11). Het gaat om Israëls overtreding van het verbond, haar ongehoorzaamheid aan JAHWEH.

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [11] En heel Israël overtrad Uw wet en week af, om niet te luisteren naar Uw stem...

Israëls geschiedenis onder het eerste verbond wordt hierdoor gekenmerkt. Deze overtreding bereikt uiteindelijk haar dieptepunt wanneer het volk de Messias verwerpt. In hetzelfde hoofdstuk wordt voorzegd dat de Messias zal worden "afgesneden" (:26).

Maar juist door Zijn dood wordt voorzien in verlossing van de overtredingen onder het eerste verbond:

> *Hebreeën 9 (naar ISA)*
> [15] En daarom is Hij Middelaar van een nieuw verbond, zodat, nu de dood heeft plaatsgevonden tot verlossing van de overtredingen onder het eerste verbond, degenen die geroepen zijn de belofte van het aeonische lotbezit zouden ontvangen.

De overeenkomst is treffend. Daniël spreekt over de overtreding van zijn volk en Hebreeën over "de overtredingen onder het eerste verbond". De dood van Christus, waarin Israëls overtreding haar dieptepunt bereikt, wordt tegelijk het middel waardoor God in verlossing van die overtredingen voorziet.

**zonden beëindigen**
Als tweede wordt genoemd: "om zonden te beëindigen". Ook dit sluit rechtstreeks aan bij Daniëls gebed. Steeds opnieuw belijdt hij: "wij hebben gezondigd" (:5, 8, 11, 15). Ook hiervoor vinden we in Hebreeën 9 een opmerkelijk parallelle uitspraak over Christus:

*Hebreeën 9 (naar ISA)*
[26] ...maar nu is Hij eenmaal, (…) openbaar geworden om de zonde door Zijn offer weg te doen.

Dat is vrijwel precies de gedachte die Daniël 9:24 aankondigt: zonde zou worden beëindigd en Christus verschijnt om door Zijn offer de zonde weg te doen.

Dat betekent niet dat er vanaf dat moment geen zonde meer in de wereld aanwezig is. Maar door het offer van Christus is het "zondeprobleem" opgelost en is de grond gelegd waarop God de zonde uiteindelijk volledig zal wegnemen.

**ongerechtigheid beschutten**
Als derde wordt genoemd: "om ongerechtigheid te beschutten". Het Hebreeuwse werkwoord *kaphar* wordt gewoonlijk weergegeven met "verzoenen". De grondbetekenis is bedekken of beschutten. Ook hierin klinkt Daniëls gebed door. Daniël doet geen beroep op Israëls verdiensten:

*Daniël 9 (naar ISA)*
[18] ...want niet op grond van onze gerechtigheden doen wij onze smeekbeden voor Uw aangezicht neervallen, maar op grond van Uw vele ontfermingen.

Ook deze derde doelstelling wordt in het Nieuwe Testament rechtstreeks met Christus verbonden. Johannes, die zijn bediening had onder de besnijdenis, schrijft:

*1 Johannes 2 (naar ISA)*
[2] En Hij is beschutting voor onze zonden, en niet voor de onze alleen, maar ook voor die van de hele wereld.

Wat in Daniël wordt aangekondigd als het beschutten van ongerechtigheid, wordt door Johannes verbonden met Christus. En het reikt zelfs verder dan Israël: niet alleen "onze" zonden, maar die van de hele wereld.

Ook Hebreeën 2 sluit hierbij aan wanneer over Christus wordt gezegd dat Hij een barmhartige en trouwe Hogepriester werd “om de zonden van het volk te beschutten” (:17).

**aeonische gerechtigheid brengen**
De eerste drie zaken hebben betrekking op overtreding, zonde en ongerechtigheid. Daarna keert het perspectief om. Wat negatief is, wordt weggedaan en vervolgens wordt iets gebracht: *aeonische gerechtigheid.*

Veel vertalingen spreken hier van "eeuwige gerechtigheid". Het Hebreeuwse *olam* duidt echter niet op eindeloosheid, maar op een verborgen of onoverzienbare tijdsduur. We geven het daarom weer met *aeonisch*.

Ook hier vinden we in het Nieuwe Testament een duidelijke aansluiting. Paulus zegt:

*Romeinen 3 (naar ISA)*
[21] Maar nu is, los van wet, gerechtigheid van God openbaar geworden, waarvan getuigd wordt door de wet en de profeten,
[22] gerechtigheid van God echter door geloof van Jezus Christus...

De gerechtigheid van God is in Christus openbaar geworden. Zijn dood en opstanding vormen de garantie dat gerechtigheid in de komende aeonen zal heersen.

Dat deze gerechtigheid uiteindelijk ook Israël zal bereiken, zegt Paulus later in dezelfde brief. Wanneer de Verlosser uit Sion komt, zal Hij de oneerbiedigheden van Jakob afwenden en hun zonden wegnemen (Rom. 11:26-27). Daarmee komen verschillende zaken uit Daniël 9:24 opnieuw samen.

**visioen en profeet verzegelen**
Als vijfde wordt genoemd: "om visioen en profeet te verzegelen". Hier staat het Hebreeuwse *chatham*: verzegelen. Wat daarmee wordt bedoeld, wordt duidelijk wanneer we kijken naar de andere plaatsen in Daniël waar dit woord wordt gebruikt:

> *Daniël 12 (naar ISA)*
> [4] En jij, Daniël, sluit de woorden toe en verzegel het boek tot de tijd van het einde...

En:

> *Daniël 12 (naar ISA)*
> [9] En hij zei: Ga Daniël, want toegesloten en verzegeld zijn de woorden tot de tijd van het einde.

Verzegelen betekent hier niet dat de profetie vervuld is, maar dat zij wordt *toegesloten* en daarmee verborgen wordt: zij wordt niet verstaan. Dat was ook precies over Israël voorzegd. Jesaja spreekt over een geest van diepe slaap en vergelijkt het visioen met een verzegelde boekrol:

> *Jesaja 29 (naar ISA)*
> [10] Want JAHWEH heeft over jullie een geest van diepe slaap uitgegoten en Hij sloot jullie ogen, de profeten, en jullie hoofden, de zieners, bedekte Hij.
> [11] En het visioen van dit alles wordt voor jullie als de woorden van de verzegelde boekrol...

Opmerkelijk is dat Jezus een vergelijkbare profetie van Jesaja aanhaalt wanneer Hij spreekt over Israëls ongeloof (Jes. 6:9-10). Hij zegt dat deze profetie in hen wordt vervuld (Matth. 13:14-15).Hij zegt dat Jesaja's profetie in hen wordt vervuld (Matth. 13:14-15). En waarom spreekt Jezus vanaf dat moment in gelijkenissen? Omdat het aan de discipelen gegeven is de geheimen van het Koninkrijk te kennen, maar "aan hen is het niet gegeven" (:11).

Hetzelfde vinden we aan het einde van Handelingen. Wanneer Israël Paulus' boodschap niet aanneemt, haalt hij opnieuw deze woorden van Jesaja aan (vergelijk Hand. 28:25-27). Ook Paulus beschrijft deze situatie:

> *Romeinen 11 (naar ISA)*
> [7] ...de uitverkiezing verkreeg het, maar de overigen werden verhard,
> [8] zoals geschreven staat: God gaf hun een geest van diepe slaap, ogen om niet te zien en oren om niet te horen, tot op de dag van vandaag.

Het verzegelen van visioen en profeet betekent dus niet dat alle profetie aan het einde van de zeventig weken vervuld zou zijn. Integendeel: juist voor Daniëls volk wordt het profetische woord verzegeld. Zij zien en horen, maar verstaan niet.

Dat verklaart ook waarom de komst van de Messias niet onmiddellijk leidt tot de openbaring van het Koninkrijk. Met Zijn komst breekt ook een periode van verborgenheid aan.

**heiligheid van heiligheden zalven**
Ten slotte wordt genoemd: "om heiligheid van heiligheden te zalven". Letterlijk staat er *qodesh qodashim*: heiligheid van heiligheden. In het licht van de andere doelstellingen ligt het voor de hand ook hier naar de Messias te kijken. Hij is immers de Gezalfde bij uitstek. Het Griekse *Christos* en het Hebreeuwse *Mashiach* betekenen beide Gezalfde.

Bij het begin van Zijn openbare optreden wordt Jezus met heilige geest gezalfd. Petrus zegt daar later over:

> *Handelingen 10 (naar ISA)*
> [38] Van Jezus van Nazareth, hoe God Hem zalfde met heilige geest en kracht...

Bij Zijn doop daalde de Geest van God op Hem neer en vanaf dat moment trad Hij publiekelijk op als de Gezalfde. Niet toevallig voert de profetie van Daniël ons in het volgende vers naar "Messias, Vorst".

Na Zijn dood wekte God Hem bovendien op en stelde Hem openlijk als de Christus voor. Petrus zegt op de Pinksterdag tegen heel het huis van Israël:

> *Handelingen 2 (naar ISA)*
> [36] Laat dan heel het huis van Israël zeker weten dat God Hem zowel Heer als Christus gemaakt heeft, deze Jezus die jullie kruisigden.

De zesde en laatste doelstelling wijst daarmee evenals de voorgaande zaken naar Christus, de Gezalfde.

**zes zaken en één Messias**
Wanneer we de zes doelstellingen van Daniël 9:24 naast het Nieuwe Testament leggen, blijkt hoe sterk zij samenkomen in Christus:

de overtreding => *verlossing door Zijn dood*
zonden → *weggedaan door Zijn offer*
ongerechtigheid => *beschut door Christus*
aeonische gerechtigheid => *in Hem geopenbaard*
visioen en profeet => *voor Israël verzegeld*
heiligheid van heiligheden => *de Gezalfde verschijnt*

Dat is belangrijk voor de uitleg van de zeventig jaarweken. Vers 24 vertelt ons vooraf waar de profetie naartoe werkt. De zes zaken worden niet willekeurig ergens in de geschiedenis vervuld. Ze komen samen rond de komst en het werk van de Messias. Daarom is het ook veelzeggend dat Gabriël onmiddellijk daarna zegt:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [25] ...tot Messias, Vorst...

De chronologie van de zeventig jaarweken voert naar Hem. En na de tweeënzestig weken wordt deze Messias afgesneden. Daarmee komen we bij het centrale gedeelte van de profetie.

## 10. de 70 weken van Daniël: tot Messias, Vorst

In de vorige hoofdstukken zagen we dat Gabriël de eerste 69 jaarweken verdeelt in twee perioden. De eerste zeven weken staan in het teken van het herstel van Jeruzalem en beslaan één jubeljaarcyclus van vijftig jaar. Daarna volgen nog tweeënzestig weken die ons brengen "tot Messias, Vorst" (Dan. 9:25).
Waar brengen deze tweeënzestig weken ons?

**Messias**
Het Hebreeuwse *mashiach* betekent gezalfde. Het Griekse gelijkwaardige woord is *christos*, Christus. Met "Messias" wordt dus gesproken over Degene die door God gezalfd wordt.

Dat is van belang voor de vraag naar welk moment de profetie ons voert. De 69 weken brengen ons niet simpelweg tot de geboorte van Jezus. Bij Zijn geboorte is Hij uiteraard Degene die de Messias zou zijn, maar pas veel later treedt Hij als zodanig in het openbaar op. Dat gebeurt bij Zijn doop in de Jordaan.

> *Mattheüs 3 (naar ISA)*
> [16] En gedoopt zijnde, steeg Jezus onmiddellijk op uit het water. En zie, de hemelen werden geopend en Hij zag de geest van God neerdalen als een duif en op Hem komen.
> [17] En zie, een stem uit de hemelen, zeggend: Deze is Mijn Zoon, de Geliefde, in wie Ik welbehagen heb.

Petrus omschrijft later wat daar gebeurde:

> *Handelingen 10 (naar ISA)*
> [38] Van Jezus van Nazareth, hoe God Hem zalfde met heilige geest en kracht...

Daar wordt Jezus dus *gezalfd*. Vanaf dat moment treedt Hij publiekelijk op als de Messias, de Christus. Dat sluit precies aan bij Daniëls formulering: de tweeënzestig weken voeren "tot Messias, Vorst".

**de bestemde tijd is vervuld**
Direct na Zijn doop en verzoeking begint Jezus Zijn openbare verkondiging. Markus geeft Zijn boodschap als volgt weer:

> *Markus 1 (naar ISA)*
> [14] En nadat Johannes werd overgeleverd, kwam Jezus naar Galilea, verkondigend het evangelie van God,
> [15] en zeggend: De bestemde tijd is vervuld en het Koninkrijk van God is nabijgekomen. Bezin je en gelooft in het evangelie.

Het woord dat hier met "bestemde tijd" is weergegeven, is *kairos*. Dat is niet zomaar tijd in algemene zin, maar een bepaalde of vastgestelde tijd. En van die bestemde tijd zegt Jezus: *hij is vervuld*. Dat roept vanzelf de vraag op: welke tevoren bepaalde termijn was op dat moment tot volheid gekomen?

De Schrift maakt ons maar één zo'n termijn bekend. Daniël had een vastgestelde periode voorzegd die uitdrukkelijk voerde tot “Messias, Vorst” (Dan. 9:25).

Wanneer Jezus na Zijn zalving Zijn bediening begint, maakt Hij bekend dat de bestemde tijd is vervuld. De 69 jaarweken hadden hun eindpunt bereikt: de Messias was verschenen.

**het Koninkrijk nabijgekomen**
Daarmee wordt ook begrijpelijk waarom Jezus onmiddellijk toevoegt dat "het Koninkrijk van God is nabijgekomen". Daniëls profetieën gaan immers niet alleen over de komst van de Messias, maar ook over het Koninkrijk.
Daniël had eerder gezien dat de God van de hemelen een Koninkrijk zou oprichten dat niet vernietigd zou worden:

> *Daniël 2 (naar ISA)*
> [44] En in de dagen van die koningen zal de God van de hemelen een Koninkrijk oprichten dat voor de aeonen niet vernietigd zal worden...

En in Daniël 7 ziet hij hoe aan de Zoon van de mens heerschappij en een Koninkrijk worden gegeven:

> *Daniël 7 (naar ISA)*
> [13] ...en zie, met de wolken van de hemelen kwam iemand als een Zoon van de mens...
> [14] En aan Hem werd heerschappij en waardigheid en een Koninkrijk gegeven...

Wanneer de Messias verschijnt, is daarmee ook het Koninkrijk nabijgekomen. De Koning was immers aanwezig. Dat verklaart waarom Johannes de Doper en Jezus dezelfde boodschap verkondigen: bezin je, want het Koninkrijk van de hemelen is nabijgekomen (Matth. 3:2; 4:17).

**Messias, Vorst**
Daniël noemt Hem niet alleen "Messias", maar "Messias, Vorst". Het Hebreeuwse *nagid* duidt op een vorst, leider of heerser. Ook dat past bij de verwachting van Israël. De Messias zou niet slechts gezalfd worden, maar als Koning over Israël regeren. Wanneer Jezus afdaalt van de Olijfberg, wordt Hij dan ook als Koning begroet:

> *Johannes 12 (naar ISA)*
> [13] Hosanna! Gezegend Hij die komt in de Naam van de Heer, de Koning van Israël!

De Gezalfde die Daniël had aangekondigd, was gekomen. De termijn die naar Hem voerde, was vervuld.

**na de tweeënzestig weken**
Maar daarmee zijn de zeventig jaarweken nog niet voltooid. Er zijn zeven weken en tweeënzestig weken verstreken:

> 7 + 62 = **69 jaarweken**

Er resteert dus nog één jaarweek. Dat is belangrijk wanneer we verder lezen. Gabriël zegt namelijk:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [26] En *na de tweeënzestig weken* zal Messias afgesneden worden...

Er staat niet dat de Messias *aan het einde* van de tweeënzestig weken wordt afgesneden. Eerst bereiken de weken hun eindpunt bij "Messias, Vorst". Pas *na* deze tweeënzestig weken wordt Hij afgesneden.

Dat betekent dat Zijn optreden als Messias en Zijn afsnijding niet op hetzelfde moment plaatsvinden. Tussen beide ligt Zijn openbare bediening. Dat past precies bij wat we in de evangeliën vinden. Jezus wordt bij Zijn doop gezalfd en treedt daarna als Messias op. Pas later wordt Hij overgeleverd en gekruisigd.

Wat betekent het dat de Messias wordt "afgesneden"? En waar bevinden we ons op dat moment binnen de laatste jaarweek?

Daarover gaat het volgende hoofdstuk.

## 11. de 70 weken van Daniël: Messias afgesneden

In het vorige hoofdstuk zagen we dat de eerste 69 jaarweken voeren tot "Messias, Vorst". Jezus wordt bij Zijn doop gezalfd en begint Zijn openbare optreden. Daarmee zijn de zeventig jaarweken echter nog niet voltooid. Er resteert nog één jaarweek.

Juist *na* de eerste 69 weken gebeurt wat Gabriël vervolgens aankondigt:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [26] En na de tweeënzestig weken zal Messias afgesneden worden en er is niets voor hem...

De Messias verschijnt dus eerst en wordt daarna afgesneden.

**afgesneden**
Het Hebreeuwse woord dat hier wordt gebruikt is *karath*. Het betekent letterlijk snijden of afsnijden en wordt onder andere gebruikt voor het afsnijden van iemand uit het volk. Het kan daarmee wijzen op het ter dood brengen van iemand (Ex. 31:14; Lev. 17:10; Lev. 20:3).

Dat is precies wat met de Messias gebeurt. Jesaja had daar eeuwen eerder al over geprofeteerd:

> *Jesaja 53 (naar ISA)*
> [8] Uit vernedering en uit gericht werd Hij genomen,
> en Zijn generatie, wie overwoog?
> Want Hij werd *afgesneden* uit het land van de levenden;
> vanwege de overtreding van mijn volk was de plaag op Hem.

In Jesaja staat weliswaar een ander Hebreeuws werkwoord voor "afgesneden" dan in Daniël, maar de overeenkomst is duidelijk. Jesaja voorzegt dat Hij wordt "afgesneden uit het land van de levenden". Daniël zegt later dat de Messias zal worden "afgesneden".

Opvallend is bovendien dat Jesaja hier spreekt over "de overtreding van mijn volk". Zowel hier als in Daniël 9:24 staat het Hebreeuwse *pesha*: overtreding. De Messias wordt afgesneden vanwege de overtreding van het volk waarover de zeventig jaarweken zijn bepaald. Beide profetieën wijzen daarmee naar de dood van de Messias.

**na de tweeënzestig weken**
Voor de chronologie is vooral het woord "na" van belang. Gabriël zegt niet dat de Messias aan het einde van de tweeënzestig weken wordt afgesneden, maar *na* deze weken.

De eerste zeven weken voeren tot het herstel van Jeruzalem en de daaropvolgende tweeënzestig weken tot "Messias, Vorst". Daarmee zijn 69 weken verstreken. Zijn afsnijding vindt dus plaats ná het einde van de 69e week, binnen de laatste van de zeventig jaarweken.

**de laatste jaarweek**
Na de eerste 69 weken resteert nog één jaarweek. Het optreden van Jezus vanaf Zijn doop en zalving valt binnen deze laatste week.

De evangeliën laten zien dat er tijd verloopt tussen Zijn doop en Zijn dood. Jezus treedt op, verkondigt het evangelie van het Koninkrijk, doet tekenen en wonderen en roept Israël tot bezinning. Vervolgens wordt Hij overgeleverd en gekruisigd. Dat is precies de volgorde die Daniël geeft:

> einde 69 weken => Messias, Vorst
> 70e week => Zijn openbare optreden
> tijdens die week => Messias afgesneden

En daarmee komen we vanzelf terecht bij de volgende woorden van Gabriël.

**en niets voor Hem**
Na "Messias zal afgesneden worden" volgen enkele korte Hebreeuwse woorden: *we-ein lo*. Letterlijk: *"en er is niet voor Hem".*

De Statenvertaling vat *we-ein lo* op in de zin dat Zijn afgesneden worden niet voor Hemzelf is. Hij stierf immers voor de wereld. Bij de weergave “Hij zal niets hebben” ligt het voor de hand te denken aan het Koninkrijk. Hij kwam als Messias en bij Zijn komst werd het Koninkrijk van de hemelen aangekondigd (Matth. 3:2; 4:17). In plaats van het Koninkrijk te ontvangen, wordt Hij echter afgesneden. Beide gedachten zijn waar en passen bij de context, maar de Hebreeuwse tekst laat open wat met “en er is niet voor Hem” precies wordt bedoeld.

De Messias verschijnt als Vorst, maar wordt vervolgens afgesneden. Johannes verwoordt wat er gebeurt wanneer Jezus tot Israël komt:

> *Johannes 1 (naar ISA)*
> [11] Hij kwam tot het Zijne, en de Zijnen namen Hem niet aan.

En wanneer Pilatus Hem als Koning aan Israël voorstelt, klinkt zelfs:

> *Johannes 19 (naar ISA)*
> [15] ...Wij hebben geen koning, behalve de keizer!

De Messias die volgens de profeten over Israël zou regeren, wordt door Zijn eigen volk verworpen. Hij ontvangt niet de troon, maar het kruis.

**de Vorst wordt verworpen**
Dat maakt de tegenstelling tussen vers 25 en 26 des te groter.

In vers 25: *Messias, Vorst.*
In vers 26: *Messias afgesneden en er is niets voor Hem.*

Degene die bestemd is om te regeren, wordt verworpen en gedood. Maar daarmee loopt Gods plan niet vast. Eerder zagen we al dat juist de zaken die Daniël 9:24 noemt door het werk van Christus tot stand worden gebracht. Wat eruitziet als de nederlaag van de Messias, blijkt juist de weg te zijn waarlangs God Zijn voornemen uitvoert (1 Kor. 2:8).

**wat gebeurt er met de laatste week?**
Na de afsnijding van de Messias gaat Gabriëls profetie verder. Hij spreekt over het volk van een komende vorst, over de stad en het heiligdom en vervolgens over een verbond dat één week wordt bekrachtigd:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [27] En hij zal een verbond voor de velen bekrachtigen, één week...

Hiermee komen we bij de laatste van de zeventig jaarweken. Deze week kan niet duizenden jaren worden losgemaakt van de voorgaande 69 weken. Gabriël had immers één afgebakende periode aangekondigd: zeventig weken, afgescheiden over Daniëls volk en zijn heilige stad.

Wat gebeurt er in deze laatste week? Wie bekrachtigt het verbond? En wat betekent het dat halverwege de week slachtoffer en offergave ophouden?

Daarover gaat het volgende hoofdstuk.

## 12. de 70 weken van Daniël: het volk van de komende Vorst

In het vorige hoofdstuk zagen we dat de Messias na de tweeënzestig weken zou worden afgesneden. Maar daarmee is vers 26 nog niet afgelopen. Gabriël vervolgt:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [26] En na de tweeënzestig weken zal Messias afgesneden worden en er is niet voor Hem,
> en het volk van de Vorst die komen zal, zal de stad en het heiligdom verderven,
> en zijn einde zal zijn met de overstroming,
> en tot het einde zal er oorlog zijn; verwoestingen zijn vastgesteld.

Wie is "de vorst die komen zal" en wie is zijn volk?

**de Vorst**
Vaak wordt bij "de vorst die komen zal" gedacht aan de Romeinse bevelhebber Titus, onder wiens leiding Jeruzalem en de tempel in het jaar 70 werden verwoest. Het "volk van de vorst" zouden dan de Romeinen zijn. Maar tekstueel ligt dat niet voor de hand. Er is in deze profetie namelijk al een Vorst geïntroduceerd: *"*Messias, Vorst*"* (:25).

Wanneer in het volgende vers vervolgens wordt gesproken over "de Vorst die komen zal", is er geen reden om ineens een andere vorst in te voeren. De Vorst die volgens vers 25 zou komen, is de Messias. "De Vorst die komen zal" is dan ook dezelfde als "Messias, Vorst".

**de Komende**
Opmerkelijk is bovendien de formulering "de Vorst die komen zal". Letterlijk staat er: "Vorst, *de komende*". Vanuit het directe verband ligt het voor de hand dat deze aanduiding terugwijst naar de Vorst die in het voorgaande vers al is aangekondigd: *"Messias, Vorst"* (:25). De Vorst die zou komen, is dus niet ineens een andere figuur, maar de reeds genoemde Messias.

Daarbij is het opmerkelijk dat we in Psalm 118:26 dezelfde aanduiding *habba*, "de komende", vinden: "Gezegend *de komende* in de naam van JAHWEH". Deze woorden worden in het Nieuwe Testament rechtstreeks op de Messias toegepast (Matth. 21:9; 23:39). Op zichzelf bewijst deze

woordovereenkomst niets, omdat het Hebreeuwse werkwoord voor "komen" zeer algemeen is. Maar als aanvullende bevestiging past zij goed bij wat het directe verband van Daniël 9 al aangeeft.

**het volk van de Vorst**
Daarmee wordt ook duidelijk wie "het volk van de Vorst" is. Als de Vorst de Messias is, dan is Zijn volk Israël. Dat past bovendien precies binnen de context van de profetie. De zeventig weken waren immers afgescheiden over Daniëls volk en zijn heilige stad (Dan. 9:24). Daniëls volk is Israël en zijn heilige stad is Jeruzalem.

Het is het volk waartoe de Messias kwam: "Hij kwam tot het Zijne, en de Zijnen namen Hem niet aan" (Joh. 1:11).

**maar de Romeinen verwoestten Jeruzalem**
Daarmee ontstaat natuurlijk een vraag. Waren het in het jaar 70 niet de Romeinen die Jeruzalem en de tempel daadwerkelijk verwoestten? Dat is inderdaad zo. Maar dat betekent niet dat Daniël met "het volk van de Vorst" de Romeinen moet bedoelen. De Schrift kan iemand verantwoordelijk houden voor een gebeurtenis, terwijl een ander het uitvoert.

Dat zien we juist bij *het afsnijden van de Messias*. Jezus werd feitelijk door de Romeinen gekruisigd. Toch zegt Petrus tegen Israël:

> *Handelingen 2 (naar ISA)*
> [23] Deze, volgens de bepaalde raad en voorkennis van God overgegeven, hebben jullie door de hand van wettelozen aan het kruis gehecht en uit de weg geruimd.

En later:

> *Handelingen 3 (naar ISA)*
> [13] ...Jezus, die jullie overleverden en verloochenden voor het aangezicht van Pilatus...
> [14] Maar jullie verloochenden de Heilige en Rechtvaardige...
> [15] en de Leidsman van het leven doodden jullie...

De Romeinen voerden de kruisiging uit, maar Israël wordt ervoor verantwoordelijk gehouden. Het volk leverde zijn Messias over en bracht Hem zo, door middel van de Romeinse overheid, ter dood. Op dezelfde manier kunnen we Daniël 9:26 verstaan. De Romeinen waren degenen die Jeruzalem en de tempel feitelijk verwoestten, maar het oordeel kwam over Israël vanwege de verwerping van de Messias. De Romeinen waren het middel waardoor het oordeel werd uitgevoerd.

**de gelijkenis van de Koninklijke bruiloft**
In de gelijkenis van de Koninklijke bruiloft wordt dit geïllustreerd: "En de koning werd boos, en hij zond *zijn legers*, en hij bracht die moordenaars om, en hij stak hun stad in brand" (Matth. 22:7). Het waren Romeinse legers, maar in de gelijkenis zijn zij het middel waardoor het oordeel van de koning, die een uitbeelding is van God, wordt uitgevoerd: *een oordeel over de afwijzing van de Messias.*

**uw huis wordt woest gelaten**
Jezus Zelf legt dit verband kort vóór Zijn dood. In Mattheüs 23 spreekt Hij Zijn laatste openbare woorden tot Jeruzalem:

> *Mattheüs 23 (naar ISA)*
> [37] Jeruzalem, Jeruzalem, die de profeten doodt en degenen stenigt die tot haar gezonden zijn! Hoe vaak wilde Ik jouw kinderen bijeenbrengen, zoals een hen haar kuikens bijeenbrengt

onder haar vleugels, en jullie wilden niet.
[38] Zie, jullie huis wordt aan jullie woest gelaten.

De oorzaak wordt door Jezus Zelf genoemd: "Ik wilde... en jullie wilden niet". Jeruzalem verwerpt Degene die tot haar gekomen is, en daarom wordt haar huis woest gelaten. In het volgende hoofdstuk wijst Jezus op de tempel en zegt:

*Mattheüs 24 (naar ISA)*
[2] Zien jullie niet al deze dingen? Amen, Ik zeg jullie: hier zal zeker geen steen op steen gelaten worden die niet afgebroken zal worden.

Wat Daniël had voorzegd, kondigt Jezus hier opnieuw aan. De stad en het heiligdom zouden worden verwoest.

**het volk brengt het oordeel over zichzelf**
In Daniël 9:26 staan daarmee twee nauw verbonden gebeurtenissen naast elkaar: eerst wordt de Messias afgesneden en vervolgens worden stad en heiligdom verwoest. In beide gevallen zijn de Romeinen het uitvoerende middel, terwijl de verantwoordelijkheid bij het volk wordt gelegd.

**de overstroming**
Gabriël vervolgt:
*Daniël 9 (naar ISA)*
[26] ...en zijn einde zal zijn met de overstroming...

Het beeld van een overstroming wordt in de profeten vaker gebruikt voor een vijandelijke macht die een land overspoelt. Het gaat niet om letterlijk water, maar om legers die als een vloed over een gebied komen. Jesaja gebruikt datzelfde beeld bijvoorbeeld voor de koning van Assur:

*Jesaja 8 (naar ISA)*
[7] Daarom, zie, de Heer doet over hen opkomen de machtige en vele wateren van de Rivier, de koning van Assur en al zijn heerlijkheid...
[8] En hij zal doortrekken in Juda, overstromen en verdergaan...

Ook Jeruzalem werd door vijandige legers omsingeld en uiteindelijk volledig overweldigd. Jezus had dit eveneens voorzegd:

*Lukas 19 (naar ISA)*
[43] Want dagen zullen over jou komen en jouw vijanden zullen een wal rondom jou opwerpen en jou omsingelen en jou van alle kanten insluiten,
[44] en zij zullen jou met de grond gelijkmaken, en jouw kinderen in jou...

De aangekondigde overstroming mondt uit in de ondergang van stad en heiligdom.

**tot het einde**
Daniël 9:26 eindigt niet bij de verwoesting van Jeruzalem:

*Daniël 9 (naar ISA)*
[26] ...en tot het einde zal er oorlog zijn; verwoestingen zijn vastgesteld.

Met "het einde" kan hier niet zonder meer het einde van de zeventig jaarweken bedoeld zijn. De uitdrukking heeft in het boek Daniël een herkenbare betekenis. Daniël spreekt meerdere keren over

"de tijd van het einde" (Dan. 8:17; 11:35, 40; 12:4, 9). Daarmee wordt de eindtijd bedoeld waarheen de profetieën van Daniël uiteindelijk voeren.

Gabriël kijkt in vers 26 dus verder dan alleen de gebeurtenissen binnen de zeventig jaarweken. Nadat de Messias is afgesneden, voorzegt hij de verwoesting van stad en heiligdom en trekt vervolgens de lijn door "tot het einde": oorlog en verwoestingen zouden blijven.

Dat is belangrijk voor het lezen van het vervolg. Dat gebeurtenissen in vers 26 worden genoemd, betekent niet dat zij allemaal binnen de zeventig jaarweken plaatsvinden. Vers 26 kijkt vooruit naar wat daarna met Jeruzalem en het volk zal gebeuren, terwijl vers 27 terugkeert naar de laatste van de zeventig weken.

**dezelfde Vorst**
Dat de "Vorst die komen zal" de Messias is, wordt van groot belang wanneer we verdergaan naar vers 27. Dat vers begint namelijk eenvoudig met:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [27] En hij zal een verbond voor de velen bekrachtigen, één week...

Wie is deze "hij"? Wanneer we de Vorst uit vers 26 als Titus of als een toekomstige antichrist identificeren, ligt het voor de hand ook "hij" op die persoon te betrekken. Maar wanneer de Vorst die komen zal niemand anders is dan de reeds aangekondigde "Messias, Vorst", is de verwijzing eenvoudig.

De Vorst uit vers 25, de Vorst die komen zal uit vers 26 en de "hij" van vers 27 zijn dezelfde: de Messias.

En daarmee komen we bij de laatste van de zeventig jaarweken. Wat betekent het dat Hij gedurende één week het verbond voor de velen bekrachtigt? En waarom doet Hij in de helft van die week slachtoffer en offergave ophouden?

Daarover gaat het volgende hoofdstuk.

## 13. de 70 weken van Daniël: de eerste helft van de laatste week

In de voorgaande hoofdstukken zagen we dat de eerste 69 jaarweken voeren tot "Messias, Vorst" en dat de Messias daarna wordt afgesneden. Daarmee zijn de zeventig weken echter nog niet voltooid. Er resteert nog één jaarweek. Over deze laatste week gaat vers 27.

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [27] En hij zal een verbond voor de velen bekrachtigen, één week...

**hij**
Vers 27 begint eenvoudig met "en hij". In het vorige hoofdstuk zagen we dat "de Vorst die komen zal" uit vers 26 dezelfde is als "Messias, Vorst" uit vers 25. De "hij" van vers 27 verwijst daarmee naar dezelfde Persoon: de Messias. Dat wordt bovendien bevestigd door wat deze "hij" volgens vers 27 doet.

**een verbond bekrachtigen**
Het Hebreeuwse werkwoord dat hier wordt gebruikt, heeft de betekenis van sterk maken of bekrachtigen. Er staat niet dat Hij een verbond *sluit*, maar dat Hij een verbond *bekrachtigt*.
Dat past precies bij het optreden van Christus. Paulus zegt:

> *Romeinen 15 (naar ISA)*
> [8] Want ik zeg dat Christus Dienaar van de besnijdenis is geworden, ten behoeve van Gods waarheid, om de beloften van de vaderen te bevestigen.

Christus kwam als Dienaar van de besnijdenis. Zijn optreden stond in het teken van de beloften die God aan de vaderen had gedaan. Hij kwam niet om Gods beloften aan Israël terzijde te stellen, maar om ze te bevestigen. Dat zien we ook aan het begin van Zijn openbare optreden. Jezus verkondigde:

> *Mattheüs 4 (naar ISA)*
> [17] Vanaf toen begon Jezus te verkondigen en te zeggen: Bezint jullie, want het Koninkrijk van de hemelen is nabijgekomen.

En wanneer Hij de twaalf uitzendt, zegt Hij:

> *Mattheüs 10 (naar ISA)*
> [5] ...Ga niet op een weg van natiën en ga niet binnen in een stad van Samaritanen,
> [6] maar ga veeleer naar de verloren schapen van het huis van Israël.
> [7] En gaande, verkondigt, zeggend: Het Koninkrijk van de hemelen is nabijgekomen.

De Messias kwam tot Israël en bevestigde aan het volk de beloften die God aan de vaderen had gedaan.

**voor de velen**
Ook de woorden "voor de velen" zijn veelzeggend. Jezus gebruikt dezelfde uitdrukking wanneer Hij kort vóór Zijn dood spreekt over Zijn bloed:

> *Mattheüs 26 (naar ISA)*
> [28] Want dit is Mijn bloed van het verbond, dat voor velen wordt uitgegoten tot vergeving van zonden.

In Daniël vinden we: het verbond => **voor de velen**
En bij Jezus: het bloed van het verbond => **voor velen**

Ook dat wijst erop dat degene die in Daniël 9:27 het verbond bekrachtigt niemand anders is dan de Messias.

**één week**
Gabriël zegt ook hoelang het verbond wordt bekrachtigd: *één week*. Dat is de laatste van de zeventig jaarweken. Er is geen aanleiding deze week duizenden jaren los te maken van de voorafgaande 69 weken. Gabriël had immers één afgebakende periode aangekondigd: zeventig weken die over Daniëls volk en heilige stad *wordt* afgescheiden (Dan. 9:24).

**de helft van de week**
Vervolgens noemt Gabriël een zeer specifiek moment binnen deze week:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [27] ...en de helft van de week zal hij slachtoffer en offergave doen ophouden...

Een jaarweek bestaat uit zeven jaren. De helft daarvan is drieënhalf jaar. Vers 27 geeft daarmee aan waar binnen de laatste jaarweek de afsnijding van de Messias plaatsvindt: in de helft van de week.

**drieënhalf jaar**
De evangeliën zeggen nergens letterlijk dat Jezus' openbare optreden drieënhalf jaar duurde. Toch kunnen we uit de tijdsaanduidingen in het evangelie naar Johannes afleiden dat Zijn bediening meerdere jaren omvatte.

Johannes noemt tijdens Jezus' openbare optreden verschillende Pascha's. Kort na het begin van Zijn bediening lezen we:

> *Johannes 2 (naar ISA)*
> [13] En het Pascha van de Joden was nabij, en Jezus ging op naar Jeruzalem.

Later wordt opnieuw een Pascha genoemd:

> *Johannes 6 (naar ISA)*
> [4] En het Pascha, het feest van de Joden, was nabij.

En uiteindelijk komen we bij het Pascha waarop Jezus wordt gekruisigd:

> *Johannes 12 (naar ISA)*
> [1] Jezus dan kwam zes dagen vóór het Pascha in Bethanië...

Daarnaast noemt Johannes 5:1 nog "een feest van de Joden". Hoewel Johannes hier het Pascha niet bij name noemt, moet ook dit feest vrijwel zeker een Pascha zijn geweest. Kort daarvoor geeft Jezus namelijk een duidelijke tijdsaanduiding: "Nog vier maanden en de oogst komt" (Joh. 4:35). We bevinden ons daarmee rond december/januari en het eerstvolgende grote feest is het Pascha. Wanneer we ook dit Pascha meetellen, komen we vanaf Jezus' doop tot Zijn dood uit op ongeveer drieënhalf jaar.

**slachtoffer en offergave**
Daniël noemt niet alleen het tijdstip — "de helft van de week" — maar vertelt ook wat er op dat tijdstip gebeurt: Hij zal slachtoffer en offergave doen ophouden.

Bij de dood van Jezus hield de offerdienst in Jeruzalem niet letterlijk op. Ook daarna werden in de tempel nog offers gebracht. Toch was er op dat moment iets beslissends veranderd. De Hebreeënbrief zegt over Christus:

> *Hebreeën 10 (naar ISA)*
> [10] In deze wil zijn wij geheiligd door de offergave van het lichaam van Jezus Christus, eens voor altijd.

De priesters onder het oude verbond moesten voortdurend opnieuw offers brengen. Christus bracht daarentegen één offer:

> *Hebreeën 10 (naar ISA)*
> [12] Maar Deze, één slachtoffer voor zonden offerend, zit voortdurend aan Gods rechterhand...

Opmerkelijk is ook het woordgebruik in de Septuagint. In Daniël 9:27 wordt voor het "doen ophouden" van slachtoffer en offergave het werkwoord *airō* gebruikt, "wegnemen" of "opheffen". In Hebreeën 10:9 vinden we het verwante werkwoord *anaireō*:

> *Hebreeën 10 (naar ISA)*
> [9] ...Hij neemt het eerste weg, opdat Hij het tweede zou stellen.

Het gaat niet om precies hetzelfde Griekse werkwoord, maar de woordverwantschap is duidelijk. Met "het eerste" doelt de schrijver op de offers die volgens de wet werden gebracht. Het eerste wordt niet eenvoudigweg vernietigd, maar verliest zijn functie doordat het in Christus zijn *vervulling* heeft gevonden. De overeenkomst met Daniël 9:27 is opmerkelijk: wat daar wordt aangekondigd als het doen ophouden van slachtoffer en offergave, wordt hier beschreven als het wegnemen van het eerste om het tweede te stellen.

> *Hebreeën 10 (naar ISA)*
> [18] Waar nu vergeving van deze is, is er geen offergave meer voor zonde.

De offerdienst kon in Jeruzalem nog doorgaan, maar voor God hadden deze offers hun functie verloren. Het ene offer waarop zij vooruitwezen, was gebracht. In die zin deed de Messias in de helft van de week "slachtoffer en offergave ophouden".

**de Messias centraal**
Daarmee blijkt opnieuw hoe nauw vers 27 aansluit bij de voorgaande verzen. Dezelfde Messias die in vers 25 als Vorst verschijnt en volgens vers 26 wordt afgesneden, is Degene die in vers 27 het verbond bekrachtigt en in de helft van de week slachtoffer en offergave doet ophouden.

De eerste helft van de laatste jaarweek loopt daarmee vanaf het optreden van de Messias tot Zijn dood:

> Messias, Vorst => **begin 70e week**
> Zijn openbare optreden => **eerste helft van de week**
> Zijn offer => **helft van de week**

Maar daarmee is de zeventigste week nog steeds niet voltooid. Als de Messias halverwege de week wordt afgesneden, resteren nog drieënhalf jaar.

En Daniël zegt dat het verbond niet een halve, maar *één hele week* voor de velen wordt bekrachtigd. Hoe wordt deze bekrachtiging voortgezet nadat de Messias is gestorven en opgestaan? En waar vinden we het einde van de zeventigste jaarweek?

Daarover gaat het volgende hoofdstuk.

## 14. de 70 weken van Daniël: de tweede helft van de laatste week

In het vorige hoofdstuk zagen we dat de laatste van de zeventig jaarweken begint bij het optreden van "Messias, Vorst". In de helft van deze week, na drieënhalf jaar, wordt de Messias afgesneden. Door Zijn offer doet Hij slachtoffer en offergave ophouden.

Maar daarmee is de laatste jaarweek nog niet voltooid. Er resteert nog een tweede helft van drieënhalf jaar. Dat is van belang, want Daniël zegt niet dat het verbond een halve week wordt bekrachtigd:

> *Daniël 9 (naar ISA)*
> [27] En hij zal een verbond voor de velen bekrachtigen, *één week*...

De bekrachtiging die met het optreden van Christus begon, moet dus na Zijn dood nog drieënhalf jaar doorgaan.

**na Zijn opstanding**
De Messias wordt in de helft van de week afgesneden, maar Zijn werk eindigt daar niet. Na Zijn opstanding verschijnt Jezus gedurende veertig dagen aan Zijn discipelen. Waarover spreekt Hij met hen? Over hetzelfde onderwerp dat tijdens Zijn openbare optreden centraal had gestaan:

> *Handelingen 1 (naar ISA)*
> [3] ...aan wie Hij ook Zichzelf levend presenteerde na Zijn lijden, met vele bewijzen, gedurende veertig dagen aan hen verschijnend en sprekend over de dingen betreffende het Koninkrijk van God.

De boodschap over het Koninkrijk is dus met Zijn dood niet beëindigd. Dat blijkt ook uit de vraag die de discipelen Hem vlak voor Zijn hemelvaart stellen:

> *Handelingen 1 (naar ISA)*
> [6] Zij dan, samengekomen, vroegen Hem, zeggend: Heer, herstelt U in deze tijd het Koninkrijk voor Israël?

Jezus antwoordt niet dat hun verwachting van het herstel van het Koninkrijk voor Israël onjuist is. Hij zegt:

> *Handelingen 1 (naar ISA)*
> [7] ...Het is niet aan jullie de tijden of gelegenheden te weten die de Vader in Zijn eigen bevoegdheid stelde.

Het herstel van het Koninkrijk voor Israël is dus nog steeds de verwachting.

**de voortzetting van het werk van Christus**
Dat Christus' werk na Zijn hemelvaart wordt voortgezet, ligt al besloten in de openingswoorden van Handelingen. Lucas zegt dat zijn eerste boek ging over "alles wat Jezus *begonnen* is te doen en te leren" (Hand. 1:1). Het boek Handelingen beschrijft daarmee de voortzetting van Zijn werk. Christus is weliswaar in de hemel, maar werkt door Zijn apostelen verder. Zo wordt ook in de tweede helft van de laatste jaarweek het verbond voor Israël bekrachtigd.

**Pinksteren**
Op de Pinksterdag wordt de heilige geest uitgestort. Petrus richt zich daarbij tot Israël:

> *Handelingen 2 (naar ISA)*
> [22] Mannen, Israëlieten, hoort deze woorden...

En aan het einde van zijn toespraak zegt hij:

*Handelingen 2 (naar ISA)*
[36] Laat dan heel het huis van Israël zeker weten dat God Hem zowel Heer als Christus maakte, deze Jezus die jullie kruisigden.

Dit is dezelfde Messias die Israël kort daarvoor had verworpen. Maar ondanks Zijn afsnijding wordt Hij opnieuw aan het volk gepresenteerd als de Christus. De bekrachtiging van Gods beloften aan Israël gaat dus door.

**eerst voor jullie**
Dat wordt nog duidelijker in Handelingen 3. Petrus roept Israël opnieuw op tot bezinning:

*Handelingen 3 (naar ISA)*
[19] Bezint jullie dan en keert om, tot het uitwissen van jullie zonden, zodat tijden van verfrissing zullen komen van het aangezicht van de Heer,
[20] en Hij de voor jullie tevoren bestemde Christus Jezus zal afvaardigen,
[21] die de hemel moet ontvangen tot tijden van herstel van alle dingen waarvan God sprak door de mond van Zijn heilige profeten vanaf de aeon.

De Messias is inmiddels in de hemel, maar Petrus verkondigt nog steeds Zijn terugkeer en het door de profeten aangekondigde herstel. En vervolgens zegt hij:

*Handelingen 3 (naar ISA)*
[25] Jullie zijn de zonen van de profeten en van het verbond dat God met jullie vaderen sloot, zeggend tot Abraham: En in jouw zaad zullen alle families van de aarde gezegend worden.
[26] *Eerst voor jullie* heeft God Zijn Knecht doen opstaan en zond Hem om jullie te zegenen door ieder van jullie af te keren van jullie boosheden.

Hier vinden we opnieuw precies de elementen uit Daniël 9: *het volk, het verbond en de Messias.* Christus was gestorven en opgestaan, maar het verbond werd nog steeds aan Daniëls volk bekrachtigd. De boodschap ging "eerst" tot Israël.

**de tweede helft**
De eerste helft van de laatste jaarweek werd gekenmerkt door het persoonlijke optreden van de Messias. In de tweede helft wordt Zijn werk voortgezet door de twaalf apostelen. De boodschap blijft gericht tot Israël en staat nog steeds in het teken van de Messias, het Koninkrijk en het beloofde herstel.

Zo wordt het verbond gedurende de *hele week* bekrachtigd. In de eerste helft door Christus Zelf en in de tweede helft door Zijn apostelen, nog steeds gericht tot Israël. De dood van Christus betekende dus niet dat de bekrachtiging van het verbond aan Israël eindigde. Ook daarna krijgt het volk gelegenheid zich te bezinnen.

**Stefanus**
Maar deze bijzondere periode duurt niet onbeperkt. In Handelingen zien we dat de tegenstand van de leiders van Israël steeds verder toeneemt. De apostelen worden bedreigd (Hand. 4:17-21), gevangengezet (Hand. 5:17-18) en gegeseld (Hand. 5:40). Uiteindelijk komen we bij Stefanus.
Zijn rede in Handelingen 7 is gericht tot de leiders van Israël en mondt uit in een scherpe aanklacht:

*Handelingen 7 (naar ISA)*
[51] Hardnekkigen en onbesnedenen van hart en oren! Jullie botsen altijd met de heilige geest; zoals jullie vaders, zo ook jullie.
[52] Wie van de profeten hebben jullie vaders niet vervolgd? En zij doodden degenen die

tevoren aankondigden betreffende de komst van de Rechtvaardige, van wie jullie nu verraders en moordenaars werden.

De Messias was door Israël verworpen. Vervolgens had Hij door de heilige geest, via de apostelen, Zijn werk onder het volk voortgezet. Maar ook dat getuigenis wordt verworpen. Stefanus ziet vervolgens de hemel geopend:

*Handelingen 7 (naar ISA)*
55 Maar hij, vol van heilige Geest, keek aandachtig naar de hemel, nam Gods heerlijkheid waar en Jezus staande aan Gods rechterhand,
56 en hij zei: Zie, ik aanschouw de hemelen geopend en de Zoon van de mens staande aan Gods rechterhand.

Daarop stenigen zij Stefanus. Daarmee wijst het Sanhedrin, als vertegenwoordiging van het volk, officieel de opgewekte Christus af. Ook de naam *Stefanus* is in dit verband veelzeggend. Zijn naam betekent "krans" of "kroon". In de steniging van Stefanus wordt daarmee als het ware geïllustreerd wat hier gebeurt: *Israël wijst de kroon af.*

**Saulus**
Juist op dit beslissende moment verschijnt voor het eerst een naam die vanaf dat moment steeds belangrijker wordt:

*Handelingen 7 (naar ISA)*
58 ...en de getuigen legden hun bovenkleding neer aan de voeten van een jonge man, Saulus genaamd.

En direct daarna:

*Handelingen 8 (naar ISA)*
1 En Saulus stemde in met zijn terechtstelling.

Dat is opmerkelijk. Terwijl Israëls verwerping van het getuigenis van de twaalf tot een climax komt, wordt degene geïntroduceerd die later als apostel van de natiën zal worden geroepen.

**wonderen en tekenen**
Ook de tekenen en wonderen die deze bekrachtiging onder Israël vergezelden, zijn veelzeggend. Vanaf Pinksteren wordt herhaaldelijk vermeld dat door de apostelen tekenen en wonderen onder het volk werden gedaan (Hand. 2:43; 4:30; 5:12). Zelfs van Stefanus lezen we nog dat hij "wonderen en grote tekenen onder het volk" deed (Hand. 6:8). Met zijn steniging bereikt de verwerping van dit getuigenis door de leiders van Israël haar climax. Daarna vinden we deze bekrachtiging door tekenen en wonderen *onder het volk in Jeruzalem* niet meer.

**het einde van de week**
Wanneer de laatste jaarweek bij het optreden van Jezus begint, Zijn openbare bediening drieënhalf jaar duurt en vervolgens nog drieënhalf jaar van getuigenis aan Israël volgen, komen we uit bij de periode rond Stefanus en de introductie van Saulus. Kort daarna wordt Saulus geroepen en komt zijn bijzondere bediening in beeld.

Bij de steniging van Stefanus ligt dan ook het eindpunt van de zeventig jaarweken.

**nauwkeurig voorzegd**
Die drieënhalf jaar kunnen we uit Handelingen zelf niet exact berekenen. Het is Daniël 9 dat ons de

tijdsduur geeft. Daniël bakent de laatste jaarweek af en plaatst het afsnijden van de Messias in de helft daarvan. Daarmee weten we vanuit de profetie dat ook vanaf het afsnijden van de Messias tot het einde van de week nog drieënhalf jaar resteert. De profetie geeft hier dus een nauwkeuriger tijdsaanduiding dan de geschiedschrijving in Handelingen.

**de zeventigste week in vogelvlucht**
De zeventigste week begon met de verschijning van Messias, Vorst. Halverwege werd Hij afgesneden. In de tweede helft werd het getuigenis aan Israël voortgezet door de twaalf. Aan het einde daarvan verwerpt Israël ook dit getuigenis en verschijnt Saulus op het toneel. Daarmee is de volledige periode voltooid:

7 weken => **herstel van Jeruzalem**
62 weken => **tot Messias, Vorst**
½ week => **bediening van de Messias**
½ week => **getuigenis van de twaalf aan Israël**

Samen: **70 jaarweken**

Maar daarmee is Daniël 9:27 nog niet volledig besproken. Na de woorden over het ophouden van slachtoffer en offergave spreekt Gabriël nog over "een vleugel van gruwelen" en over wat over de verwoeste zal worden uitgegoten. Wat betekenen deze cryptische woorden en waar moeten we deze gebeurtenissen plaatsen?

Daarover gaat het volgende hoofdstuk.

## 15. de 70 weken van Daniël: een vleugel van gruwelen

In het vorige hoofdstuk hebben we de tweede helft van de laatste jaarweek besproken. Na Zijn afsnijding wordt het werk van Christus voortgezet door de twaalf en wordt het verbond nog drieënhalf jaar aan Israël bekrachtigd. Bij de steniging van Stefanus bereikt de verwerping van dit getuigenis haar climax en zijn de zeventig jaarweken voltooid.

Maar daarmee is Daniël 9:27 nog niet volledig besproken. Na de woorden over het ophouden van slachtoffer en offergave spreekt Gabriël nog over "een vleugel van gruwelen", een verwoester en over wat zal worden uitgegoten over wat verwoest is:

*Daniël 9 (naar ISA)*
[27] ...en op een vleugel van gruwelen zal een verwoester zijn,
en tot aan de voleinding,
en wat vastgesteld is,
zal uitgegoten worden over wat verwoest is.

Wat betekenen deze cryptische woorden?

**gruwelen**
Het woord "gruwel" komen we vaker tegen in Daniël. Het Hebreeuwse *shiqquts* duidt op iets verfoeilijks en wordt in de Schrift vooral gebruikt in verband met afgoderij. Ook verderop in Daniël vinden we een gruwel in verband met verwoesting:

*Daniël 11 (naar ISA)*
[31] ...en zij zullen het voortdurende wegnemen en de gruwel die verwoest geven.

*Daniël 12 (naar ISA)*
[11] En vanaf de tijd dat het voortdurende wordt weggenomen en de gruwel die verwoest wordt gegeven...

Deze gedeelten hoeven niet over dezelfde gebeurtenis te gaan als Daniël 9:27. Ze laten wel zien dat een gruwel in Daniël verbonden wordt met ontwijding en verwoesting. Opvallend is bovendien dat in Daniël 9:27 het meervoud staat: *gruwelen*. Er staat hier dus niet "de gruwel van de verwoesting", maar "een vleugel van gruwelen".

**een vleugel van gruwelen**
De uitdrukking zelf is cryptisch. Het Hebreeuwse woord *kanaph* betekent letterlijk "vleugel", maar kan ook worden gebruikt voor een rand of uiteinde. Wat precies met "een vleugel van gruwelen" wordt aangeduid, wordt hier niet nader verklaard. Wel is duidelijk waarmee deze gruwelen verbonden zijn: er zal een *verwoester* zijn.
Dat is belangrijk, omdat dit gedeelte vaak wordt betrokken op een toekomstige antichrist die in een nog toekomstige zeventigste week de offerdienst zou beëindigen en een gruwel in een herbouwde tempel zou plaatsen. Maar dat is niet wat Daniël hier zegt. Ook spreekt de tekst niet over "een gruwel", maar over *"gruwelen".*

De "hij" aan het begin van vers 27 is, zoals we zagen, de Messias. Pas daarna wordt een verwoester genoemd. Voor de betekenis daarvan hoeven we niet ver te zoeken. De verwoesting was in het voorgaande vers namelijk al aangekondigd.

**vers 26 en 27 parallel**
Voor het verstaan van het slot van vers 27 is het belangrijk om te zien dat vers 26 en 27 opvallend parallel lopen. Vers 27 begint niet aan een geheel nieuw onderwerp, maar beschrijft dezelfde gebeurtenissen opnieuw en geeft daarbij aanvullende informatie. Vers 26 zegt:

*Daniël 9 (naar ISA)*
[26] En na de tweeënzestig weken zal Messias afgesneden worden en er is niet voor Hem, en de stad en het heiligdom zal het volk van een Vorst, de komende, verderven, en zijn einde zal zijn in de overstroming, en tot het einde oorlog, verwoestingen zijn vastgesteld.

Vers 27 zegt vervolgens:

*Daniël 9 (naar ISA)*
[27] En hij zal een verbond voor de velen bekrachtigen, één week, en in de helft van de week zal hij slachtoffer en offergave doen ophouden, en op een vleugel van gruwelen zal een verwoester zijn, en tot aan de voleinding, en wat vastgesteld is, zal uitgegoten worden over wat verwoest is.

Leggen we beide verzen naast elkaar, dan wordt de parallel zichtbaar:

| **vers 26** | **vers 27** |
|---|---|
| na de tweeënzestig weken | één week |
| Messias wordt afgesneden | slachtoffer en offergave houden op |
| stad en heiligdom worden verdorven | een verwoester |
| een overstroming | zal uitgegoten worden |
| tot het einde | tot aan de voleinding |
| verwoestingen zijn vastgesteld | wat vastgesteld is wordt uitgegoten over wat verwoest is |

De overeenkomsten zijn opvallend. Vers 26 zegt dat de Messias wordt afgesneden; vers 27 vertelt dat in de helft van de laatste week slachtoffer en offergave ophouden. Zoals we hebben gezien, horen die twee bij elkaar: door Zijn afsnijding en Zijn offer doet Christus slachtoffer en offergave ophouden.

Vervolgens kondigt vers 26 de verwoesting van stad en heiligdom aan. Op dezelfde plaats in de gedachtegang spreekt vers 27 over een verwoester. Ook in de beeldspraak zien we een parallel: "een overstroming" in vers 26 tegenover "uitgegoten" in vers 27. Daarna volgen zelfs bijna dezelfde formuleringen: "tot het einde" tegenover "tot aan de voleinding" en "verwoestingen zijn vastgesteld" tegenover "wat vastgesteld is, zal uitgegoten worden over wat verwoest is". Vers 27 werkt dus nader uit wat in vers 26 al was aangekondigd.

**wat vastgesteld is**
Nog duidelijker is de overeenkomst aan het einde van beide verzen.

Vers 26: ...verwoestingen zijn *vastgesteld*.
Vers 27: ...wat *vastgesteld* is, zal uitgegoten worden over wat verwoest is.
De verwoesting van Jeruzalem was dus geen toevallige historische ontwikkeling. Zij was door God tevoren vastgesteld en aangekondigd. Dezelfde uitdrukking vinden we elders in Daniël:

> *Daniël 11 (naar ISA)*
> [36] ...want wat vastgesteld is, zal gedaan worden.

God maakt tevoren bekend wat er zal gebeuren. Zo stond ook vast dat na de verwerping en afsnijding van de Messias het oordeel over Jeruzalem en het heiligdom zou komen.

**na de zeventig weken**
De verwoesting van Jeruzalem hoeft daarmee niet binnen de zeventig jaarweken zelf plaats te vinden. Vers 26 trekt de lijn immers door "tot het einde". Zoals we eerder zagen, verwijst deze uitdrukking in Daniël naar de eindtijd (Dan. 8:17, 19; 11:35, 40; 12:4, 9). Gabriël kijkt dus verder dan alleen de zeventig jaarweken.

Hetzelfde zien we in vers 27. Eerst wordt de laatste jaarweek beschreven:

> één week => **het verbond wordt bekrachtigd**
> helft van de week => **slachtoffer en offergave houden op**

Daarna volgt opnieuw de lijn van vers 26: verwoesting, een verwoester en uiteindelijk "de voleinding".

**Jeruzalem verwoest**
Een eerste grote vervulling daarvan vond plaats enkele tientallen jaren na de afsnijding van de Messias. In het jaar 70 werd Jeruzalem door de Romeinen verwoest en ging de tempel ten onder. Dat is precies het oordeel dat Jezus had aangekondigd. Jeruzalem had haar Messias verworpen en haar huis werd woest gelaten.

Maar Daniël beperkt de verwoestingen niet tot het jaar 70. Vers 26 spreekt over oorlog en vastgestelde verwoestingen "tot het einde" en vers 27 over "tot aan de voleinding". De profetie trekt daarmee een veel langere lijn. De verwoesting van Jeruzalem in het jaar 70 vormt daarin een beslissend moment, maar Gabriëls woorden reiken tot de voleinding.

**de zeventig weken voltooid**
Daarmee hebben we Daniël 9:24-27 helemaal doorlopen. De zeventig weken vormen binnen de Bijbelse chronologie één doorgaande periode, vanaf het woord dat onder Kores uitging tot het einde van het bijzondere getuigenis aan Israël.
De lijn kan als volgt worden weergegeven:

Kores => *begin van de zeventig weken*
7 weken => *herstel van Jeruzalem*
62 weken => *tot Messias, Vorst*
½ week => *optreden van de Messias*
helft van de week => *Messias afgesneden*
½ week => *getuigenis van de twaalf aan Israël*
Stefanus => *einde van de zeventig weken*
daarna => *verwoesting van Jeruzalem en het heiligdom*

**één doorgaande periode**
De zeventigste week staat dan ook niet duizenden jaren los van de eerste 69 weken. Gabriël spreekt over een periode van zeventig weken die over Daniëls volk en zijn heilige stad *wordt* afgescheiden. Die weken vormen één doorgaande periode.

Evenmin is er aanleiding om in vers 27 plotseling een andere "hij" te introduceren die pas duizenden jaren later een verbond zou sluiten en halverwege een toekomstige jaarweek de offerdienst zou beëindigen. De parallel tussen vers 26 en 27 wijst juist in de andere richting. Het onderwerp is de Messias.

Hij is "Messias, Vorst" naar wie de eerste 69 weken voeren. Hij wordt afgesneden. Hij bekrachtigt het verbond. Door Zijn offer doet Hij slachtoffer en offergave ophouden. En na Zijn verwerping volgt het voorzegde oordeel over stad en heiligdom.

Zo zien we in de zeventig jaarweken een nauwkeurig afgebakende periode waarin God tevoren bekendmaakte wanneer de Messias zou verschijnen en wat er rond Zijn komst en verwerping zou gebeuren.